

edirne

Sayı 54 Ocak 2023

Şehirlerin Sultanı

Fotograf: Turhan ÜLGÜDÜR

edirne

Sayı 54 Ocak 2023

İmtiyaz Sahibi

Hüseyin Kürşat KIRBIYIK
Edirne Valisi

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Mustafa HATİPLER

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Engin BEKSAÇ

Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ

Doç. Dr. Nilgün BECENEN

Doç. Dr. Mustafa HATİPLER

Dr. Öğretim Üyesi Gülüm Burcu DALKIRAN

Dr. Öğretim Üyesi Rifat GÜRGENDERELİ

Dr. Öğretim Üyesi Tülay CANITEZ

Kemal SOYTÜRK

Öğr. Gör. Funda SELVİ AVAT

Öğr. Gör. Nur KESKİN

Arzu ULAŞDIR

Grafik Tasarım
Arzu ÖZDEMİR

Fotoğraf Editörü
Behiç GÜNALAN

Baskı

Seçil Ofset

100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No:77 Bağcılar/İSTANBUL
0 (212) 629 06 15

Edirne İl Özel İdaresi tarafından
bastırılmıştır.

Ocak 2023, Ücretsizdir

Yönetim - İletişim Yeri

Edirne Valiliği

Basın Halkla İlişkiler Müdürlüğü

Hükümet Caddesi

Vilayet Binası, Edirne

0 (284) 213 91 80

www.edirne.gov.tr

edirnedergisi@hotmail.com

Kapak Fotoğrafı

Turhan ÜLGÜDÜR

(Tunca Nehrinde Sabah Sisi)

Editör'den

"Gelin gülle başlayalım atalara uyarak/ Baharı koklayarak girelim kelimeler ülkesine" diyor ya rahmetli Sezai Karakoç, "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine" başlıklı şiirinin bir yerine, bu sayımızda biz de öyle yapalım ve yüreğimizin andelib-i zarını berk-i gülle sarıp sarmalayıp söze gülle başlayalım. Sonra da onun Yitik Cennet'inde: "Yanıp küle çevrileceğin, yok olacağın yerde var olacaksın. Ateşin bir tarafından girip, öbür tarafından çıkacaksın sapaşağlam olarak. Ateş yakacak bir şey bulamayacak sende. İşte İbrahim olmak bu" diye yazdığı gibi, İbrahim olmak üzere gönüllerimizi hazırlayalım...

Hemingway: "Hayatım boyunca sözcüklere onları ilk defa görüyormuşçasına baktım" diye yazar... Aslında sadece sözcüklere değil; kelimelere, dizelere, görüntülere ve insanlara da hep ilk defa görüyormuş gibi bakmak ve her dem yeniden doğmak gerekir. İşte bu sayımızla, ilk defa görüyormuşçasına bakacağınız, ilk defa okuyormuşçasına okuyacağınız yeni, yepyeni dergimiz ile karşınızdayız; Tıpkı; "Eski ama eskimeyen bir başkent olan" Edirne gibi, eski ama hiç eskimeyen Edirne Dergisi ile...

Dergimizin, Valimiz Hüseyin Kürşat KIRBIYIK'ın kalbi selamıyla başlayan bu sayısında, birbirinden değerli yazarlarımız sizler için yazdılar, duygu ve düşüncelerini...

Rektörümüz Prof. Dr. Erhan TABAKOĞLU, uzmanlık eğitimi ile başladığı ve sonrasında hiç ayrılmadığı Trakya Üniversitesi'nin 40. gurur yılını kaleme aldı bu sayımızda; "Geleceğe Köprü" diyerek. İl Kültür ve Turizm Müdürümüz Kemal SOYTÜRK, tarihsel süreç içinde ve son gelişmeler ışığında "Edirne Sarayı"nı yazdı. Bu sayımızda, uzun yıllar Saraybosna'da görev yapmış olan Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ, "Divan Şiirinde Edirne'nin Bahçeleri"ni kaleme aldı, tarihin içinden hazırlanmış bir buket gibi... Çiler ALKAN ve Doç. Dr. Nilgün BECENEN, "Edirne'ye Ait Seçilmiş Örneklerle Hayat Ağacı, Lale ve Kuş Motifi İncelemeleri" başlıklı yazılı yer aldılar sayfamızda. Prof. Dr. Engin BEKSAÇ ve Öğr. Gör. Şule NURENGİN BEKSAÇ Çöke'yi anlattı. Çöke'nin kutsal tepesini, Çöke kaya sunağını ve ana tanrıça tahtını yazdı, tarihin üzerindeki tül perdesini kaldırarak.

Bu sayımızda, ulusal ve uluslararası ödüllü bir fotoğraf sanatçımızı ağırladık, sayfamızda. Gazeteci, yazar, eğitimci bir ustayı; Behiç GÜNALAN'ı... Fotoğrafın, sözün ve yazının ustası olan GÜNALAN, Edirne'nin adeta fotoğraf Oskarlısıdır ve bir yirmi birinci yüzyıl dervişidir, "önce insan" düşüncesini hayatını nakşetmiş... Behiç Ustanın mülakatını ve fotoğraf çekimlerini iki genç kalemimiz; Öğr. Gör. Funda SELVİ AVAT ve Öğr. Gör. Nur KESKİN gerçekleştirdi.

Ocak ayı, göç ve mübadele ayıdır aynı zamanda... Ocak ayında, kardelenlerin, toprakta duramayıp karı-buzu parçalayıp sevdalandıkları güneşe kavuşmak için yeryüzüne çıktıkları gibi, bu kutlu vatana, bu aziz millete sevdalı muhacirler de, mübadiller de öyle dökülmüşler yollara bir asır önce... Bu yüzden Büyük Mübadele'nin yüzüncü yılında Dr. Ayşegül İNGİNAR KEMALOĞLU, "Mübadele Kenti Edirne"yi yazdı sizler için... Edirne'de yüksek öğrenim görmek nasıl bir duygudur sorusunun cevabını, Yüksek Mimar Dr. Banu GÖKMEN ERDOĞAN, cevaplandırdı; "Edirne'de Mimarlık Öğrencisi Olmak" başlıklı yazısıyla. Burak DİKEVLİLER, Edirne Sveti Konstantin ve Eleni Bulgar Ortodoks Kilisesini kaleme alırken, Serkan SUGÖZLEYEN, "Geçmişten Günümüze Kalan Yer Adları ve Hikayeleri"ni yazdı... Bu sayımızda Edirne'nin manevi şahsiyetlerinden birini, 'Ehl-i Derde Derman Hasan Sezai' başlığı ile yazdı, Yeliz KÖSE... Hattat Mahmoud FATHY, iki kalem güzeliyle eşlik etti Yeliz KÖSE'nin bu güzel yazısına... Lezzetler durağımızda, her zaman olduğu, damak tadının olduğu gibi sözün ve edebiyatın ustası Rifat GÜRGENDERELİ, Edirne mutfağından çok bilinmeyen bir lezzeti; "Dana Kuyruk Yahni"yi yaptı, yazdı, ikram etti...

Anka misali başladığımız bu güzel yolculuğumuza, Yunusça: "Her dem yeniden doğarız/ Bizden kim usanası..." diyerek devam ediyoruz. Davetlimizsiniz; Edirne sevdamızdan, Edirne sevginizden ötürü...

Doç. Dr. Mustafa HATİPLER

2-3 Hüseyin Kürşat KIRBIYIK / Edirne Valisi
Edirne; Şehrin Şiir Hali

4-6 Prof. Dr. Erhan TABAKOĞLU / T.Ü. Rektörü
"Geleceğe Köprü" Trakya Üniversitesi'nin 40. Gurur Yılı

8-11 Kemal SOYTÜRK / İl Kültür ve Turizm Md.
Araştırma Edirne Sarayı

12-14 Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ
Divan Şiirinde Edirne'nin Bahçeleri

16-19 Çiler ALKAN & Doç. Dr. Nilgün BECENEN
Edirne'ye Ait Seçilmiş Örneklerde Hayat Ağacı, Lale ve Kuş Motifi İncelemeleri

20-23 Prof. Dr. Engin BEKSAÇ & Öğr. Gör. Şule NURENGİN BEKSAÇ
Kutsal Tepe Çöke, Çöke Kaya Sunağı Ana Tanrıça Tahtı

24-28 Öğr. Gör. Funda SELVİ AVAT
Öğr. Gör. Nur KESKİN
Sanat değerimiz, Ödüllü Fotoğraf Sanatçısı, Gazeteci Behiç GÜNALAN

30-31 Dr. Ayşegül İNGİNAR KEMALOĞLU
Göçmen Kenti Edirne

33 Mustafa HATİPLER
Gidenlerden Kalan

34-35 Yüksek Mimar Dr. Banu GÖKMEN ERDOĞAN
Edirne'de Mimarlık Öğrencisi Olmak

36-38 Burak DİPEVLİLER
19. Yüzyılın Sonu ve 20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Edirne Sveti Konstantin ve Eleni Bulgar Ortodoks Kilisesinin Mekânsal Bağlamda Değerlendirilmesi

40-41 Serkan SUGÖZLEYEN
Geçmişten Günümüze Kalan Yer Adları ve Hikayeleri

42-44 Yeliz KÖSE
Ehl-i Derde Derman Hasan Sezai

46-47 Dr. Öğr Üyesi Rifat GÜRGENDERELİ
Dana Kuyruk Yahni

Fotoğraf: İbrahim Arslan

Edirne; Şehrin Şiir Hali

Hüseyin Kürşat KIRBIYIK
Edirne Valisi

Tarih boyunca şehirler, bir yanıla medeniyetleri kurup geliştiren, diğer yanıla da günlük hayatın ticaretten kültür ve sanata kadar uzanan çizgisinde hayatın bütün unsurlarını içinde barındıran yapılarıdır. Bu bakımdan şehri, bir medeniyetin, bir kültürün; mekâna vurmuş yüzü, zamana düşmüş aks-i sedası olarak görmek mümkündür. Her şehir; "İnsanlığın agorası"dır.

Şehirlerle ilgili çeşitli tasnifler yapılmıştır. Bu

tasniflerin içinde herhalde Farabi'nin Erdemliler Şehri'nin ayrı bir yeri vardır. Şehir tasnifleri içinde en fazla benimsenen şehirleri dört gruba ayıran tasniftir. Buna göre, şehirler; sadece geçmiş olan, bugünü ve yarını olmayan şehirler, sadece bugünü yaşayan geçmiş ve geleceği olmayan şehirler, sadece gelecekte var olacak olan ancak geçmiş ve bugünü olmayan şehirler ve hem geçmiş olan hem bugünü yaşayan hem de geleceği olan şehirler olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır.

İşte Edirne, bu tasnifin dördüncü sırasında yer alan yani hem geçmişi olan, hem bugünü yaşayan ve hem de gelecekte de var olacak olan ender şehirlerden biridir. Edirne için tarihin “Darul karar” (Kıyamete kadar yaşayacak şehir), “Dârü’n-nasr ve’l-meymene (Fethinde Allah’ın yardım ettiği şehir) denmesinin sebebi bu olsa gerek... Edirne, gerçekten bir yanıyla açık hava müzesi diğer yanıyla bugünün yaşama sevincini ve geleceğin umut ışığını taşıyan bir şehir. Edirne bir yanıyla Balkan coğrafyasının anahtarı, kilidi, diğer yanıyla Anadolumuzun kapısı... Edirne; bir yanıyla göç ve mübadelenin hüznü diğer yanıyla serhattaki payitahtımız... Niyazi Akıncıoğlu’nun ifadesiyle Edirne: “Müjde şehir”

Bugün olduğu gibi tarih boyunca hem bir kültür, sanat, turizm şehri; hem de sanayi, ticaret ve tarım şehri olmuş Edirne. Bir yanıyla farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış, bir yanıyla insanıyla, ordusuyla Osmanlı Devleti’ni İstanbul’un fethine hazırlamış bir şehir... Bir yanıyla Rumeli, bir yanıyla Anadolu... Bir yanıyla Ege bir yanıyla Karadeniz...

Edirne’ye; “Sultanlar şehri, şehirler sultanı” betimlemesi çok yakışır ama bu betimleme eksik kalır. Çünkü Edirne sadece sultanlar şehri değil aynı

zamanda imparatorlar ve krallar şehridir... Bütün bunlarla birlikte Edirne; hem medeniyetimizin zirvesi hem de “Medeniyetlerin Kesişme Noktası”dır. Bu nokta; her alanda olduğu gibi edebiyat ve sanat alanında da çok bereketlidir.

Edirne şiir gibi bir şehirdir. Şehrin şiir halidir Edirne... Hasan Çelebi’nin tezkiresinde Edirneli 46 şairden söz etmesi, şehrengizlerin içinde Edirne’nin öne çıkması bundandır. Kıymetli Dilek Batislam Hocanın kalemiyle, Edirne: “Kültürlü insanların varlık cevherine maden olan, tatlı ve güzel şiir söyleyen şairlerin menbaı sayılan, belâgat sahibi şairlerin ocağıdır.” İşte bu güzel şehre hizmet etmenin, bu güzel şehrin kıymetli insanlarına hizmet etmenin onuru ile sizleri selamlıyorum.

Şeyhülislâm Yahyâ’nın: Bir zamân gülşen degül miydi sarây-ı Edrene/Söylemez mi bülbül-i destân-serâ-yı Edrene (Edirne Sarayı bir zamanlar gül bahçesi değil miydi?/Bülbül Edirne sarayının destanını söylemez mi?) dizelerinden cesaret alarak sizleri, sadece Edirne Sarayının değil tüm Edirne’nin saklı güzelliklerini yeniden ortaya koymak üzere yayınına başlattığımız Valiliğimiz Edirne dergisinin sayfalarına davet ediyorum...

Fotoğraf: Umut Kozakoglu

“Geleceğe Köprü”

Trakya Üniversitesi'nin 40. Gurur Yılı

Prof. Dr. Erhan TABAKOĞLU
Trakya Üniversitesi Rektörü

Trakya Üniversitesi, yaklaşık 5 bini uluslararası olmak üzere 41.884 öğrencisi, 4734 çalışanı ve tüm paydaşları ile 2022 yılında 40. yılını bilimsel, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerle büyük bir coşku ile kutluyor. Bu 40 yılın içerisinde nice başarılar imza attık, nice projeleri hayata geçirdik, nice hastalara şifa kapısı olduk, nice hayalleri gerçeğe dönüştürdük, nice gençleri ülkemizin ve bölgemizin gelişimi ve kalkınması adına yetiştirdik.

Trakya Üniversitesi olarak 40 yıldır “Geleceğe Köprü”ler kurarken bu köprülerin ayaklarını tarihimizin ve medeniyetimizin güçlü temelleri üzerinde inşa ediyoruz.

“Bir başkent her zaman başkenttir ne kadar susturulursa susturulsun yine de konuşur” der Ahmet Hamdi Tanpınar. Edirne, Osmanlı'nın 92 yıl başkentliğini yapmış; tarihin akışını değiştiren ve Peygamber müjdesine nail olan o güzel komutan ve güzel askerleri, buradan İstanbul'a hareket etmiştir.

Osmanlı Devleti, 1361 yılında Edirne'yi fethettiğinde şehri, imparatorluğun temellerinin atılacağı bir başkent olarak tanzim ve teşrif etmiştir. Maalesef işgaller ve savaşlar neticesinde birçoğu günümüze ulaşmayan binlerce eser, Edirne topraklarında yükselmiştir. Onlarca medresesi ile eğitimin; hanları, kervansarayları, köprüleri ile ticaretin, saray ve köşkleri ile yönetimin, kaleme alınan eserleri ile sanatın ve edebiyatın merkezi olmuştur. Başkent İstanbul olmasından sonra da bu durum değişmemiş, âdetâ bir ikinci başkent gibi önemini, kudretini ve ihtişamını kaybetmemiştir. Doğu mimarisinin en eşsiz eseri Selimiye Camii'nin Edirne'de inşa edilmesi, şehre verilen önemin göstergesidir.

İşte Trakya Üniversitesi, ecdadımızın Edirne'de inşa ettiği bu eserlerden 56 medresenin mirasçısıdır. Bunlar içerisinde hiç şüphe yok ki Sultan II. Murad Han tarafından inşa edilen ve Fatih Sultan Mehmed'in yetiştirdiği medrese olarak da bilinen Saatli Medrese, hemen yanı başında yükselen Peykler Medresesi ve dünyada benzeri az bulunan Sultan II. Bayezid Külliyesi, gerek eğitim tarihinde gerek medeniyet tarihimizde ayrı bir yer tutmaktadır. Trakya Üniversitesi olarak bugün bu misyonu devam ettirerek yeni fatihler yetiştiriyoruz.

Edirne'nin Altın Üçgeni, beylikten imparatorluğa geçişin de sembolüdür. Beyliğin özelliklerini gösteren, sade ama bir o kadar da yaşanmışlığı olan Eski Camii selamlar sizi... İlk kez burada yapılan şadırvan avlusu, kale gibi minareleri ve üç farklı yapıdaki şerefesi ile Üç Şerefeli namını almış Burmalı Camii "merhaba" der... Tek parça kubbesi, kalem gibi minareleri, zamanın çok ilerisinde mimarisi ve matematiği ile imparatorluğun şaşaağını ve medeniyetin zenginliğini tüm zarafeti ile sergiler Doğu'nun incisi Selimiye...

Uzaktan biraz mahzundur belki ama benzersiz çinileri ile süzülür Muradiye... Belki bir kapısı, bir kasrı kalmış olsa da hala has bahçede gezer, gül kokularının arasında dolaşır kudretli padişahlar, fehmetli devlet adamları, ince ruhlu sanatkarlar...

Medeniyetimizin inceliğinin, letafetinin en güzel anlatıcısı, özü, özeti; Sahn-ı Semân'ın, Süleymaniye'nin kardeşi, 60'lık medreselerden Sultan II. Bayezid Külliyesi bekler sizi...

İşte bu şehirden hareket etti fethin ve Fatih'in ordusu... Aradan yüzyıllar geçti, unutmadı İstanbul, gösterdi vefasını Edirne'ye.

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Trakya Üniversitesi'nin temeli atıldı. 1974 yılında Edirne Tıp

Fakültesi kuruldu. Fakülte zamanla genişledi, genişledi ve 20 Temmuz 1982'de Trakya Üniversitesi ismini aldı. YÖK Kanunu çerçevesinde Edirne, Çanakkale, Kırklareli ve Tekirdağ'da faaliyet gösteren tüm yükseköğretim kurumları Trakya Üniversitesi bünyesinde toplandı. Bir bölge üniversitesi olarak kurulan Trakya Üniversitesi, 1992 yılında Çanakkale Onsekiz Mart, 2006'da Namık Kemal ve 2007'de Kırklareli Üniversitesi'nin ayrılması ile bugün 1 il ve 4 ilçede akademik ve idari faaliyetlerini sürdürmektedir.

Öğrencileri, çalışanları ve paydaşları ile Türkiye'nin ve Balkanların en önemli eğitim kurumlarından biri olan Trakya Üniversitesi; 14 fakülte, 5 enstitü, 4 yüksekokul, 1 devlet konservatuarı, 10 meslek yüksekokulu ve 38 uygulama ve araştırma merkezi ile ilk günkü heyecanı ve 40 yılın birikimi ile yoluna emin adımlarla devam etmektedir.

Kendi bünyesinden ayrılan ve bugün müstakil birer üniversite olarak ülkemizde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren Çanakkale Onsekiz Mart, Tekirdağ Namık Kemal ve Kırklareli Üniversite ile kurduğumuz Trakya Üniversiteler Birliği, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesinin katılımıyla adeta tek bir üniversite edasında faaliyetlere imza atmaktadır.

1100 yatak kapasitesi, son teknoloji ile donatılmış altyapısı ve güçlü uzman kadrosu ile mücehhez Hastanemiz ile ülkemize ve Balkanlara şifa kapısı oluyoruz.

Uluslararası 23 akredite birimizde öğrencilerimize, akademisyenlerimize ve paydaşlarımıza; dünya standartlarında eğitim-öğretim, araştırma ve laboratuvar hizmetleri sunuyoruz.

İlk uygulayıcılarımızdan olduğumuz 3+1 İş Yeri Eğitim Sistemi ile öğrencilerimizi sektörle, sektörü de yetiştirmiş iş gücü ile buluşturuyoruz. Bu sayede öğrencilerimiz daha mezun olmadan sektörel tecrübeye ve hatta bir işe sahip oluyor. Ülkemizin istihdam hareketine büyük katkı sağlayan bu sistemi, 7+1 modeli ile bu yıldan itibaren fakültelerimizde de hayata geçirdik.

Bilimsel dergicilik alanında ülkemizin nabzını tutan Trakya Üniversitesi; SSCI, AHCI, TÜBİTAK ULAKBİM gibi ulusal ve uluslararası indekslerde taranan yüksek etki faktörlü 18 bilimsel dergisi ile bu alanda da markalaşma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.

2016 yılında 15 firma ile faaliyet gösteren Trakya Üniversi-

Fotoğraf: Umut Kozakoglu

tesisi Teknopark, bugün 126 firma, çoğu lisansüstü eğitilmiş 500 çalışanı ile teknolojinin, AR-GE'nin ve inovasyonun bölgesel üssü konumunda. Akademi ve sektörün kesişme noktası Trakya Üniversitesi Teknopark, yüksek katma değerli ürünleri ile ülkemizin gelişmesine ve kalkınmasına katkı sunarken örnek modellemesini de yakın zamanda Balkanlara ihraç ederek ihracat kalemlerimize bir yenisini daha ekleyecektir.

Tecrübeli ve teknik donanımı yüksek akademik kadrosu ve güçlü altyapısı ile araştırmacılarımıza, sanayicimize ve ülkemize faydalı olmak adına paydaşlarının da katkılarıyla çalışmalarına tüm gücüyle devam eden TÛTAGEM, Laboratuvar Bilgi Sistemi ile elindeki imkân ve kabiliyetlere erişimin kolaylaştırarak ulusal ve uluslararası paydaşlarımızla iş birliklerimizin arttırmaktadır.

Gönül engel, sınır tanımaz... Balkanlar da bizim gönül coğrafyamızdır. Gönlümüz de, gözümüz de, yönümüz de Balkanlardadır, Balkanlara yöneliktir. Balkanlar bizim uzmanlık alanımız, sevdamız, alın ve fikir terimizdir.

Trakya Üniversitesi olarak Türkiye'de en çok Balkanlı öğrenciye eğitim veren kurum olmaktan büyük bir mutluluk ve gurur duyuyoruz. Uluslararası öğrencilerimizin %80'i Balkanlardan. Lisansüstü kontenjanlarımızın da yine %24'ünde Balkanlı öğrenciler eğitim görüyor. Akademik

çalışmalarımızın, sempozyumlarımızın, kongrelerimizin, eğitimlerimizin kısacası sözümüzün, özümüzün bir yerinde Balkanlar yer alıyor.

Balkanlarla tek bağımız bununla sınırlı değil tabii ki... Daimi Genel Sekreteri ve Kalıcı Yönetim Kurulu Üyesi olduğumuz Balkan Üniversiteler Birliği (BUA) ile bölgenin yükseköğretimine de yön veriyor, 90 üye üniversitemizle bölge yükseköğreniminin gelişmesi adına çalışmalara imza atıyoruz.

Müzecilikte markadır Trakya Üniversitesi... Ecdad yadigarı Sultan II. Bayezid Külliyesi'nde tıp tarihimizi en başarılı şekilde yansıtan ve ödüllere doymayan Sağlık Müzemi ve medeniyetimizin hülasesi İmaret Müzemi, Edirne'nin en çok ziyaret edilen noktalarından biridir. Aynı zamanda doğal bir açık hava müzesi niteliği sergileyen Karaağaç Yerleşkimizde misafirlerini ağırlayan İlhan Koman Heykel ve Resim Müzesi ile Milli Mücadele ve Lozan Müzesi'ne yakın zamanda Doğa Tarihi Müzemizi de eklemiş olacağız.

Tüm bu bilgi, birikim, donanım ve kabiliyetleri ile Türk yükseköğretim tarihinde özel bir yerde bulunan ve 1982'den günümüze 40 yılı ardında bırakan Trakya Üniversitesi olarak bu müstesna yılı özel program ve etkinliklerle kutladık. Trakya Üniversitesi ailesi olarak bu heyecanımızı sizlerle paylaşmaktan büyük bir mutluluk ve onur duyuyor, sevgi ve saygılar sunuyorum.

Fotoğraf: Esat Okyay/KAPLICA

Edirne Sarayı

Araştırma

Kemal SOYTÜRK
Edirne İl Kültür ve Turizm Müdürü

*“Çeşmi felek görmemiştir böyle bir kasr-ı metin
Nim niğahdan saklasın Hak daima olsun muin”*

Tarih boyunca Trak kabilelerinden, Makedonya, Roma ve Bizans'a değin birçok kavim ve medeniyetin hâkimiyeti altına giren, Anadolu ile Avrupa arasında oldukça stratejik bir konumda bulunan Edirne, 1361 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiş ve İstanbul'un fethine kadar yaklaşık bir asır Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, saltanat sürdüğü dönem boyunca, padişahlar ve ailelerinin barındığı muazzam saraylar inşa etmiştir. Sarayların, “devlet yöneticisinin konutu” olma işlevinin yanı sıra kamu işlerinin görüşüldüğü, siyaset, ekonomi, hukuk, askerlik, eğitim, üretim gibi işleri yönetenler ve onlara bağlı hizmet birimlerine de ev sahipliği yapan büyük birer yönetim binası olduğu söylenebilir.

Edirne'de Osmanlı döneminde inşa edilmiş iki önemli saray; Eski Saray (Sarayı-ı Âtik) ve Yeni Saray (Sarayı-ı Cedîd-i Âmire) bulunmaktadır. Edirne'de ilk saray, I. Murad'ın iradesiyle, 1365-1368 yılları arasında, Murad Bey Bayırı (Muradiye-Küçükpazar) ile Topraklı Bayırı (Kırlangıç Yokuşu) arasındaki bir yerde yapılmıştır. Yapıldığında ismi Yeni Saray'dır. II. Murad'a kadar Edirne'de oturan sultanlar bu saraya pek çok ilavede bulunmuşlardır. Mevcut sarayın ihtiyacı karşılamaması üzerine II. Murad, Tunca Nehri sahilinde 1450 yılında yeni bir saray inşa ettirmeye başlamıştır.

Fakat sarayın tamamlanması, oğlu Fatih Sultan Mehmed tarafından sağlanmıştır. Bu saray, Fatih Sultan Mehmed zamanında Yeni Saray (Sarayı-ı Cedîd-i Âmire) olarak adlandırılınca şehir merkezindeki saraya da Eski Saray (Sarayı-ı Âtik) denilmiştir.

Edirne Yeni Sarayı; Tunca Sarayı, Hünkâr Bahçesi Sarayı, Edirne Sarayı gibi çeşitli isimler ile anılmıştır. Yeni Saray'dan çoğu yapı günümüze ulaşmamış olmasına rağmen arşiv belgeleri, gravür ve fotoğraflar sayesinde bu saray hakkında geniş bilgilere sahip olmaktadır.

Osmanlı'nın beylikten devlete dönüşme sürecinde yapısal değişimlerin olgunlaştığı ve yönetimin kurumsal bir karakter kazandığı dönemde protokol kurallarının saray vaziyet planına yansdığı görülmektedir. 15. yüzyıl ortalarında Tunca Nehri'nin kavisi içerisinde inşasına başlanan Edirne Yeni Sarayı bu anlamda ilk örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul Topkapı Sarayı'nın vaziyet planının ve yapı gruplarının isimlerinin Edirne Yeni Saray'a olan benzerliği, vaziyet planına yansıyan kurumsallaşmayı gösterir.

Edirne Yeni Sarayı, Anadolu-Türk saray mimarisi geleneğinin geniş bir alanda ve uzun bir zaman diliminde oluşturulmuş bir örneğidir. Türk saray mimarisinin genel karakterine uygun olarak Alay Meydanı, Kum Meydanı, Divan Meydanı, Valide Sultan Taşlığı, Çeşme Meydanı gibi büyük ölçekli avlular etrafında yer alan çok farklı işlevli yapılardan meydana gelmektedir.

II. Murad'ın saltanatının son yıllarında, 1450 yılında inşa edilmeye başlanan saray, hemen her dönemdeki ilave ve onarımlarla büyük bir kompleks haline gelmiştir. Edirne Yeni Sarayı, Fatih Sultan Mehmed'in planlı ve bir bütün halinde tasarlayarak yaptırdığı yapılar ile devlet teşkilatının kuvvetle yansdığı bir sultan sarayı halini almıştır.

Saray, Kanuni Sultan Süleyman ve IV. Mehmed dönemlerinde en parlak zamanını yaşamıştır. Mevcut belge ve bilgiler ile sahada yapılan çalışmalar sonucunda, Edirne Sarayı'nın 100 civarında yapıdan oluştuğu saptanmıştır. Buna göre Edirne Sarayı'nın 117 Oda, 21 Divanhane, 18

Hamam, 8 Mescit, 17 Kapı, 13 Koşu, 4 Kiler, 5 Mutfak, 17 Kasır ve 6 Köprüden meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Saraydan günümüze az sayıda yapı (Matbah-ı Amire, Babüssaade, Cihannüma Kasrı, Kum Kasrı Hamamı, Fatih Köprüsü, Adalet Kasrı, Kanuni Köprüsü, Su Maksemi, Şehabeddin Paşa Köprüsü, Namazgahlı Çeşme ve Av Köşkü) ulaşmıştır. Şehrin yaşadığı doğal afetler ve savaşların bunda büyük faktör olduğu görülmektedir. 1745 yılındaki yangın ve 1751 yılındaki deprem felaketleri kentte birçok binanın yıkılmasına veya tahrip olmasına neden olmuştur. Saray da bundan nasibini almıştır.

Edirne Sarayı'nın büyük ölçüde yok oluşunun nedeni 1877-78 yılındaki Rus işgalidir. 19. yüzyılın başında ilk Osmanlı-Rus Savaşı (1827-28) sonrası askeri malzeme ve cephanenin depolandığı saray, Edirne Valisi Cemil Paşa'nın emriyle 18 Ocak 1878 günü ateşe verilmiş ve bu yangın 3 gün sürmüştür. Bu yangın sonrası büyük ölçüde ahşap konstrüksiyona sahip olan saray yapılarının önemli bir bölümü yok olmuştur. Tahribatın bir aşaması da dayanıklı kâgir malzemenin sökülerek kamu yapılarının inşası için kullanılması olarak görülür. Süheyl Ünver saray tahribatı ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: "Fatih

ve halefleri Edirne'de saray kurmuşlar, 19. asır sonunda yapacağımız binalar için bir taş ocağı bırakmışlar."

Edirne Sarayı'nda ilk kazı çalışmalarına 1956 yılında Tahsin Öz başkanlığında, Yüksek Mimar Fikret Yücel ve Arkeolog Dr. Adnan Peknan ile başlanmıştır. Çalışmalar 18 Ağustos'da başlayıp 15 Eylül'de son bulmuştur. Çalışmalara Cihannüma Kasrı'nın ön cephesinden başlanılmış, kaldırılan moloz ve topraklar arasında 1873'de yapılmış olan merdivenler meydana çıkarılmıştır. Merdiven kavislerinin ortasındaki molozlar da kaldırılınca, köşkün ön cephesindeki bodrum katının kapısı bulunmuştur.

Daha sonra molozla dolu olan bu kısım temizletilmiştir. Kasrın sağ cephesinde yapılan araştırmada altıgen köşeli tuğla döşemeli zemin ile taş ve tuğla örgülü duvar kalıntlarına ulaşılmıştır. Kum Kasrı'nda yapılan çalışmalarda yakın zamana kadar yer yer temel izleri görülen ancak kazıya başlamadan önce Devlet Karayolları tarafından su taşkınlarını engellemek için yapılan sedde nedeniyle iş makinelerinin bu bölgeden geçirilmiş olması, bu alanda yapılan sondajlarda ortaya çıkarılan kalıntıların binanın temel hatlarının bile belirlenmesine olanak vermemiştir. Kum Kasrı Hamamı'nda sadece genel temizlik yapılmıştır.

Su Maksemi'nde yapılan araştırmalarda toprak su künkleri bulunmuştur. Bu alanda bir de bostan kuyusuna rastlanılmıştır. Namazgah çevresinde yapılan çalışmalar sonucunda çeşitli devirlere ait çinilerle bir selsebil taşı Edirne Müzesi'ne teslim edilmiştir.

1973 yılında Prof. Dr. Doğan Kuban'ın bilimsel danışmanlığında Edirne Müzesi Müdürlüğü tarafından ikinci dönem arkeolojik kazılar gerçekteşirilmifitir. Harem kısmında yapılan kazı çalışmaları sırasında su kanalları ve künklere, hamam kısmında ise duvar kalıntısına rastlanılmıştır. Nehir kenarına yakın bir yerde ve Matbah-ı Amire'nin sırasında yapılan sondaj sonrasında küçük bir hamam kalıntısı bulunmuştur.

Doğan Kuban'ın çalışmalarından sonra Edirne Sarayı uzun bir süre kaderine terk edilmiştir. Üçüncü dönem kazı çalışmalarına ancak 1999 yılında başlanılmıştır. Prof. Dr. Gönül Cantay'ın bilimsel danışmanlığında müze denetiminde yürütölen kazılar 2003 yılına kadar devam etmiştir. Gönül Cantay'ın çalışmaları bu anlamda ilk uzun soluklu çalışmalardır. Harem kısmında yapılan kazı çalışmaları sırasında su kanalları ve künklere, hamam kısmında ise duvar kalıntısına rastlanılmıştır. Nehir kenarına yakın bir yerde ve Matbah-ı Amire'nin sırasında yapılan sondaj sonrasında küçük bir hamam kalıntısı bulunmuştur. 2000 yılındaki çalışmalara ise 1999 yılında Matbah-ı Amire içerisinde ve dışında kazısı başlayan açmalarda devam edilmiştir. Matbah-ı Amire 'ye bitifitik olan ve yer yer devam eden duvarın temel kalıntılarının bulunmasının yanı sıra, sarayın su yapıları da belirlenmiştir. Kum Kasrı Hamamı'nın rölöve çalışmaları yapılmış ve Kum Kasrı Hamamı çevresinde yapılan kazılarda kasrın temel duvarları ve suyolları tespit edilmiştir. 2001 yılında yapılan kazı çalışmalarında Kum Kasrı ve Matbah-ı Amire'de devam edilmiştir. 2002 yılında gerçekteşen kazı çalışmaları Kum Kasrı'nda devam etmiş, temel ve kısmen su basmanı tespit edilmiştir. Babüssaade ve çevresindeki kazılarda ise kuyu ile kapının durumuna açıklık getiren kazı verilerine ulaşılmıştır.

2004-2006 yılları arasında çalışmalar Edirne Müze Müdürlüğü tarafından gerçekteştirilmifitir. 2004 yılında Matbah-ı Amire'de devam edilen çalışmalarda yapının ilk evresine ait olduğu düşünölen ocakların yanı sıra düzenli-düzensiz taşlardan oluşan yol döşemelerine rastlanılmıştır. Yapının kuzey cephesinde ise doğu-batı yönünde uzanan temel kalıntıları ortaya çıkarılmıştır.

2005 yılı çalışmalarında; Cihannüma Kasrı'nın kuzeydoğu ve güneybatısından birbirlerinden dehliz ile ayrılan mekânlar ve bu mekânların güneydoğu cephesine bakanların önünde birer mekân daha ortaya çıkarılmıştır.

Ortaya çıkarılan mekânların önceleri taş döşeli olduğu daha sonraları kare ya da altıgen formlu tuğla döşemeyle kaplandığı tespit edilmiştir.

2006 yılındaki kazı çalışmaları Cihannüma Kasrı ve Arz Odası'nda gerçekteştirilmifitir. Arz Odası'nda, Taht-ı Hümayun mekânını meydana getiren duvarlar ve Arz Odası'nı çevreleyen revak duvarlarına ulaşılmıştır. Devam eden çalışmalarda saraya ait atık ve temiz su kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Cihannüma Kasrı'nda yapılan çalışmalar ise yapının ön cephesinde ve güneybatı yönünde devam etmiştir. Kasrın ön cephesinde, 1868 yılındaki onarım sırasında yapılan Saltanat Merdiveni'nin temel kalıntıları tamamen ortaya çıkarılmıştır. Kasrın ayrıca erken dönemine ait olan duvar kalıntılarına ulaşılmış ve bu duvar kalıntılarının kasrın önünde yer alan terasa ait olduğu belirtilmiştir. Çalışmalarda kasrın alt yapısına ilişkin su kanalları ile müştemilat odalarından birine rastlanılmıştır.

2009-2016 yılları arasında Prof. Dr. Mustafa Özer'in başkanlığında çalışmalar kesintisiz olarak devam etmiştir. Bakanlar Kurulu kararlı üniversite kazı çalışmaları ile saraya ilişkin koruma sorunlarının çözümlüne dönük somut veriler elde edilmeye başlanılmıştır.

2009 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin maddi katkılarıyla gerçekteştirilmifitir. 2009 yılında gerçekteşen çalışmalarda ilk olarak sarayın yayılım alanı ve alanın mevcut haritasının çıkarılmasına yönelik çalışmalar gerçekteştirilmifitir. Alan tespitine yönelik yapılan yüzeysel araştırmalarının da gerçekteştiği bu dönemde kazı çalışmaları Kum Kasrı Hamamı ile çevresinde gerçekteştirilmifitir. Matbah-ı Amire'nin iç mekânlarında ve çevresinde restorasyona yönelik kazılar yapılmıştır.

2010 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin maddi katkılarıyla yürütölmüştür.

2010 yılında gerçekteşen kazılar Kum Kasrı ile Matbah-ı Amire'nin güneyinde gerçekteştirilmifitir. Matbah-ı Amire'nin 2009 yılı çalışmalarında ortaya çıkarılan tuğla ve taş döşeme ile atık su künklerinin devamı ortaya çıkarılmıştır.

2011 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nın maddi katkılarıyla yürütölmüştür. Matbah-ı Amire'nin güneyindeki çalışmalara devam edilmiş ve bir önceki kazı dönemlerinde ortaya

çıkarılan saray altyapısına ilişkin verilerin devam ettiği gözlemlenmiştir. Matbah-ı Amire'nin iç mekânlarında da ortaya çıkarılan altyapı sistemlerinin devam ettiği görülmüştür.

2012 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün maddi katkılarıyla yürütülmüştür. 2012 yılında kazı çalışmaları Matbah-ı Amire'nin güneyinde gerçekleşmiş ve burada önceki yıllarda kazısına başlanan yaklaşık 600 m² alanın kazı çalışmaları tamamlanmıştır. Bu bölgede devam eden kazılarda bir önceki senelerde de ortaya çıkarılan sarayın altyapısının devam ettiği görülmüştür. Yine bu bölgede olduğu düşünülen Sur-i Sultani, Aşçı Koğuşu ve Hamamı, Aşçı Mescidi ve Ateşliklere ait mimari veriler tespit edilmiştir.

2013 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün maddi katkılarıyla yürütülmüştür. 2013 yılındaki çalışmalar Matbah-ı Amire'nin güneyinde, Su Maksemi ve çevresi ile Bab-ı Hümayun'un bulunduğu alanda gerçekleştirilmiştir. Matbah-ı Amire'nin güneyinde altyapı sistemlerinin görülmeye devam ettiği alanda bir önceki yıllarda görülen farklı dönem duvar kalıntılarının da ortaya çıktığı görülmektedir. Su Maksemi ve çevresinde gerçekleşen çalışmalarda altyapı sistemleri ortaya çıkarılmıştır. Doğu-batı yönünde uzanan ve içinde kurşun borular bulunan künkler bulunmuştur. Bab-ı Hümayun'da gerçekleşen kazı çalışmalarında da üçgen profilinde su künkleri tespit edilmiştir.

2014 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Türk Tarih Kurumu'nun maddi katkılarıyla yürütülmüştür. 2014 yılında yapılan kazı çalışmalarına Matbah-ı Amire'nin güneyinde, güneybatısı ve doğusu ile Namazgâhlı Çeşme çevresinde devam edilmiştir. Matbah-ı Amire'nin alt yapı sistemlerinin ve geçen yıllarda görülen düzensiz temel kalıntılarının devam ettiği görülmektedir.

Yine bu bölgede olduğu düşünülen Sur-i Sultani, Aşçı Koğuşu ve Hamamı, Aşçı Mescidi ve Ateşliklere ait mimari verilerin devam ettiği tespit edilmiştir. Namazgâhlı Çeşme'nin batısında ve kuzeyinde çalışmalara devam edilmiş, çeşme ile Saray'ın ana su sistemi arasında olan ilişkiye ait veriler elde edilmiştir. Namazgâhın üç yönündeki duvar ortaya çıkarılarak önceki yıllarda alınan rölevesiyle birleştirilmiştir.

2015 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Türk Tarih

Kurumu Başkanlığı'nın maddi katkılarıyla yürütülmüştür. Matbah-ı Amire'nin güney batısı ile Tunca Nehri arasında kalan sahada, Babüssaade ve çevresi ile Aşçılar Hamamı'nda gerçekleştirilmiştir.

2016 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın maddi destekleri ile yürütülmüştür. Aşçılar Hamamı'nda 2015 yılında başlanan çalışmalara devam edilmiştir. Babüssaade ve çevresinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

2018 yılında Edirne Müzesi ve Trakya Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Gülay Apa Kurtişoğlu'nun bilimsel danışmanlığında yeniden başlayan kazı çalışmaları, Trakya Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Gülay Apa Kurtişoğlu'nun kazı başkanlığında Cumhurbaşkanlığı Kararlı 12 aylık kazılar arasında, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Türk Tarih Kurumu'nun destekleri ile devam etmiştir.

2019 sezonu kazı çalışmalarına Sur-i Sultani ve Demir Kapı kısmında devam edilmiştir. 2020 sezonu kazı çalışmaları Demirkapı ve Akağalar bölgesinde gerçekleştirilmiştir. 2021 yılı kazı çalışmaları Akağalar Bölgesi ve Cihannüma çevresinde gerçekleştirilmiştir. 2022 çalışmaları Cihannüma Kasrı, Akağalar ve Demirkapı çevresinde gerçekleştirilmiştir.

Kazı çalışmalarının yanı sıra restorasyon çalışmalarına da yer verilmiştir. Av Köşkü 2002 yılında Edirne Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Babüssaade (Ak Ağalar Kapısı) TBMM Milli Saraylar Dairesi'nin desteği ile 2004 yılında restore edilmiştir. 2006 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından Fatih Köprüsü restore edilmiştir. 2006 yılında yine Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından Kanuni Köprüsü onarılmıştır. 2007 yılında Şehabeddin Paşa (Saraçhane) Köprüsü'nde başlayan onarım çalışmaları 2013 yılında tamamlanmıştır. 2009 yılında, TBMM Başkanlığının maddi katkılarıyla Matbah-ı Amire restore edilmiştir. 2011 yılında TBMM Başkanlığı'nın maddi desteği ile Kum Kasrı Hamamı restore edilmiştir. 2012 yılında Adalet Kasrı'nda restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Edirne Yeni Saray alanının bir ören yeri haline getirilmesi çalışmaları 2015 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca başlatılmış, ören yeri sınırları belirlenmiş, Koruma Bölge Kurulu kararı ile alan ören yeri ilan edilerek projeleri onaylanmıştır. Onaylanan proje doğrultusunda alandaki çalışmalar 2018 yılında başlayıp günümüze kadar devam etmiştir.

Edirne Yeni Sarayı Kasım 2022 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar Başkanlığı'na devredilmiştir.

Divan Şiirinde Edirne'nin Bahçeleri

Prof. Dr. Müberra GÜRGENDELİ

Araştırma

Enisü'l-müsamirin müellifi Hıbrî, Edirne'de XVII. yy'da Meriç, Tunca ve Arda nehirlerinin kıyılarında 450 adet kayıtlı bahçe bulunduğunu yazar. Yaz mevsiminde sıcaktan bunalan Edirneliler, nehir kenarlarındaki dolaplı bahçelere gider ve bu gönül açıcı rengârenk bahçelerde ferahlarlar imiş. Zâtî, Edirne şehrengizinde, Edirne'nin üç nehrini kasederek; "Bu akanlar ırmak değildir. Edirne'nin taptaze bağlarını görüp imrenen cennetin akıttığı ağzının suyudur." der.

Ser-â-ser çevre yanı bağlardır
Akanlar sanmanız ırmağlardır

Görüp her pür-terâvet bağın anın
Akıptır ağzının suyu cinânın
(Zâtî Edirne Şehrengizi/34, 35)

Şehrin çevresi; bağ, bostan ve lale bahçeleriyle çevrilidir.
Edirne'nin her tarafı cennet bahçelerine benzemektedir.

Cümle etrâfı çemendür lâlezâr u bûstân
Ravza-i cennet-misaldir cümle sûy-ı Edrine
(Mahmûd bin Mustafa Gazel/3)

Edirne'nin bahçeleri çiçek menbaı, bahçelerdeki ağaç
gölgeleri de gül yetiştirilen verimli topraklardır.

Şükûfe menba'ıdır bağ u râğ
Dırahtı sâyesidir gül yatağı
(Celâlzâde Mustafa Tabakâtü'l-memâlik/6)

Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığı saray bahçesi "Hadîka-i Hassâ"ya ilave olarak IV. Mehmed zamanında "Hadîka-i Sultânî" yapılmıştır. Valide Hatice Turhan

Sultan, Tunca'ya nazır küçük tepeye "Dolmabahçe" adı verilen bir bahçe yaptırmış, ondan daha alçağa da gül-fidanları dikili, "Gülhâne" adlı bahçe yaptırılmıştır. Valide taşlığından bu bahçeye, "Dolmabahçe Kapısı" adlı yol ile geçilirdi. Sultan IV. Mehmed, Edirne havalisinde bulunan kuru ve ormanlardan büyük fidanlar getirterek, "Dolmabahçe"ye diktirdiği gibi, dairesinin civarına da Sofya'dan naklen pek çok çam ağaçları ve duvar kenarlarına, câ-be-câ yasemin fidanları diktirmiştir¹. Avcı Mehmed çiçekleri sevmekle ve onların resimlerini yaptırmakla kalmayarak, bu hususta halkı da teşvik etmiş, sarayın "Hasbahçesi" içinde iki defa çiçek sergisi yaptırmış ve ahalden güzel çiçek yetiştirenlere mükâfat olarak çiçek soğanları, tohumları ve fideleri tevzi etmiştir². Tunca kenarındaki bu bahçelerdeki çiçeklerden etrafa, Hoten miski kokusu yayılmaktadır.

Kenâr-ı cüybârında çemenden
Çiçekler bû verir misk-i Hotenden
(Celâlzâde Mustafa Tabakâtü'l-memâlik/14)

Edirne sahip olduğu sayısız bahçeleriyle öyle farklı bir şehirdir ki, şehri bu haliyle görenler onu yeni yetişen vefalı bir güzele benzetirler.

Bir 'aceb bağ u râğ çok kişver
San hat-âver vefâsı çok dilber
(Vücûdî Hayâl ü Yâr/2696)

IV. Mehmed zamanında Sarayı bahçeleri gezinti yeri olarak halka da açılmıştır. Onun döneminde feth edilen kalelerden elde edilen ganimetlerle Edirne bahçesi, Akpınar ve Hıdırlık mesireleri, kısaca 70 adet bahçe yeniden düzenlenmiş, şehir cennete dönmüştür³. Saray

¹Süheyl Ünver (1989). *Rifat Osman Edirne Sarayı*, AKDYYK-Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.94.

²Süheyl Ünver (1983). *Rifat Osman'a Göre Edirne Evleri ve Konakları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, s.32

bahçesinin dört tarafı, deniz gibi Tunca tarafından kuşatıldığından, duvara ihtiyacı yoktur. Bostancıbaşı, üç bin adet bostancı ile gece gündüz gözcülük yapmaktadır⁴.

Edirne bahçelerinin herbiri yeni düzenlenmiş gezinti yerleridir. Lale bahçelerindeki laleler ise, elleri değnekli bostancılara benzeyen şekilleriyle bahçeleri beklemektedirler.

Bâğçeler her biri bir nev-tarh nüzhet-gâhlar
Elleri değnekli büstânî gibidür lâle-zâr
(Edirneli 'Örfî Kaside/11)

Edirneli Kâmî, bütün aşıkları bahar mevsiminde, Edirne'nin cennet bağına benzeyen gül bahçelerine, gül safasına çağırır.

Ey dil-rübûde bâğ-ı bihiştin hevâsına
Gel gülsitân-ı Edirne'nin gül safâsına
(Edirneli Kâmî Kaside 22/1)

Şehrin bin tane gül bahçesi vardır. Bir kişi bu bahçelerin sadece birinde bile eğlenecek olsa, bir daha İsfahân'ın güzelliğiyle meşhur Çihâr bâğ mesiresinin adını bile anmayacaktır.

Hezâr gülşeni var kim birinde 'âlem iden
Çihâr bâğını yâd eylemez Sıfahânın
(Edirneli Kâmî Kaside 20/3)

Hibrî, Edirne nehirlerinin kenarlarında bulunan gül bahçelerinde yetişen güllerin ateş kırmızısı renkte olduğunu söyler.

Âteşin güller ile oldu kenâr-ı cûybâr
Gülşene gel kim yerinde âb u tâb-ı Edirne
(Abdurrahmân Hibrî Gazel/3)

Evliya Çelebi XVII. yy'da şehrin üç bin şebekeli verimli bostanı ve otuzüç bin adet ağaçlıklı bağı olduğunu söy-

ler⁵. "Edirne Mektupları"yla tanınan Lady Montagu, Nisan 1717'de Edirne Tunca kenarından yazdığı mektubunda bahçesinde yüksek servilerin olduğu evinden Edirne'nin bahçe safalarını şöyle anlatır: "Edirne'nin tamamı bahçelerle doludur. Nehir kenarlarına hep meyve ağaçları dikmişler, altlarında kibarlar eğlenirler.⁶"

Şehrin nehir kenarlarında yetişen yeşil yapraklı ağaçları olan kavak ve serviler çok yüksektir. Her biri bu yükseklikleriyle Edirne'nin kubbelerine benzemişlerdir.

Berg-i sebz ile olur eşcâr-ı bağı ser-bülend
Her biri rif'atte oldu çün kıbâb-ı Edirne
(Abdurrahmân Hibrî Gazel/4)

Şehrin her köşesi renk renk, türlü türlü ağaçlarla doludur. Şehir, iyi ve talihli kimselerin istirahat yeri olan cennete benzemektedir.

Dolu her gûşe gûn-â-gûn dırahtân
Çü huld ârâm-gâh-ı nik-bahtân
(Mahremî Şehnâme/2641)

Edirne'nin, gülyağı elde edilen, la'l renkli meşhur gülüne "gül-i sûrî" veya "Edirne gülü" adı verilmektedir. Bu gül, hem çok hızlı büyüyen hem de çok fazla çiçeği olan bir gül cinsidir.

İstanbul'da padişahlar saray bahçelerinin gül fidanlarını Edirne'den getirtirlerdi. Saraya alınan gıda maddelerinin yer aldığı muhasebe defterlerinde; XV., XVI. ve XVII. yüzyıllarda Edirne'den saraya güllü mamuller, kırmızı gül şerbeti, gül, gülbeşeker ve gül-i mükerrer getirtildiği görülmektedir⁷.

Sultan III. Murad, İstanbul Eski Saray bahçesi için Edirne'den gül fidanı istemiş, bir başka fermanında da Edirne kadısı ve bostancıbaşısına saray bahçesi için 200 kantar kırmızı gül, 200 kantar sakız gülü sipariş etmiştir. Hepsi 400 kantar yani 17 bin 600 okka gül fidanı demektir ki bu çapta bir siparişin altından kalkabilen Edirne'nin, o zamanlar nasıl boydan boya bir gülistan olduğunu göz

³ Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 3. Kitap, 2.Cilt, İstanbul:YKY, s.593)

⁴ (Kahraman, Dağlı, 2006:592)

⁵ (Kahraman, Dağlı, 2006:607)

⁶ Rıdvan Canım (2014). *Sultanların Şehri Şehirlerin Sultanı Edirne Kitabı*, İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, s.235

⁷ Ayten Altıntaş(2011). "Tarih İçinde Gülün Damıtılması", *Gül Şehri Diyarbakır Sempozyumu Bildiriler*, s.369

⁸ Safiye Erol(2005). "Yediveren", *Makaleler*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, s.404 (402-406)

önüne getirmek güç değildir⁹.

1632 tarihli bir fermanla; kızıl gül ve sakız güllerinden gül murabbası pişirmek için helvahâne ustası Mehmed Efendi'nin baharda güllerin açtığı mevsimde, heyetiyle şehre geldiği ve bu iş için Mehmed Efendi'ye 16.000 akçe tahsis edildiği yazılıdır. XVIII. yy'da ise on kantar gül şurubu, 120 kıyye gül macunu ve taze güllerin Edirne'den İstanbul'a getirildiği bilgisi belgelerde mevcuttur⁹.

Çiçek kültürü, Edirne'nin sosyal hayatını o derece etkilemiştir ki, kaynaklar bununla ilgili olarak Muradiye camiiinde asırlarca yaşatılmış, güzel bir gelenekten bahsetmektedirler. Buna göre, cami içerisinde cemaatin oluşturduğu saflar arasındaki tahta raflara her sabah deste deste güller konulmuş¹⁰

Nef'i'ye göre, cennetin güllerinde bile Edirne güllerinde ki gönül aldatici koku ve renk yaktur.

Güllerinde var mı böyle reng ü bûy-ı dil-firib
Ya nesîm-i subhu böyle bûstân-pîrâ mıdır
(Nef'i Kaside 6/7)

Edirneli Fâiz, kendi döneminde her memlekette gül yetiştirildiğini fakat hiçbir diyarın gülünün Edirne şehrinin bağlarında yetişen güllere benzeyemeyeceğini iddia eder.

Nazîr olur mu gül-i bâğ-ı şeh-i Edrine'ye
Bu demde Fâ'iz olur gerçi her diyârda gül
(Edirneli Fâ'iz Kaside 6/7)

Yüz renkli ve güzel kokulu Edirne gülleri sevgilinin yanına benzemektedir.

Benzer ruh-ı hûbânına her vech ile gûyâ
Sad reng ile bûyâ gül-i zîba-yı Edirne
(Sünbülzade Vehbi Gazel/4)

Bu kadar bol miktarda güzel gülleri olan Edirne şehrinin bir o kadar da bülbülü vardır.

Gülşeninde ne denlü açıla gül
Her gülüne hezâr olur bülbül
(Vücûdî Hayâl ü Yâr/2703)

Edirne'nin destanlar söyleyen bülbülleri, ötüşlerinin güzelliğiyle İrem bağlarının kuşlarını kışkırtmaktadırlar.

Reşk-i murgân-ı gülîstan-ı İremdir her biri
Nağmede her bülbül-i destân-serâ-yı Edrine
(Edirneli Hâtemî Kaside /6)

Sarayıcı'nda öten kuşların sesleri, gönlü yanmışlara neşe bahşeder, bülbüllerin ötüşleriye gönlün keyfini arttırır.

Nevâ-yı murgu hâlet-bahş-ı dilsûz
Enîn-i andelîbi hâtîr-efrûz
(Celâlzâde Mustafa Tabakâtü'l-memâlik/18)

Şehrin gül bahçelerindeki bülbüllerin inlemeleri bütün kâinatı kaplamıştır.

Gülistânında bülbüller figânı
Eder pür-gulgule kevn ü mekânı
(Celâlzâde Mustafa Tabakâtü'l-memâlik/16)

Edirne bülbüllerinin böyle güzel ötmelerinin sebebi, cihan padişahıdır. Eğer kişi, gül bahçesine varıp, bülbülleri dinleyecek olsa, bülbüllerin şarkılarında hep Edirne'nin bahtiyar padişahını övdüklerini duyacaktır.

Gülsitânında varıp bülbüllerini dinlesen
Hep sadâsı medh-i şâh-ı kâm-yâb-ı Edrine
(Yümnî Gazel/3)

⁹ (Altıntaş, 2011:369)

¹⁰ (Canım, 2014:27)

Fotoğraf: Turhan ÜLGÜDÜR

Edirne'ye Ait Seçilmiş Örneklerde Hayat Ağacı, Lale ve Kuş Motifi İncelemeleri

Çiler ALKAN
Doç. Dr. Nilgün BECENEN

İnceleme

GİRİŞ

Toplumsal bir varlık olan insan sözlü, yazılı veya görsel sembollerle iletişim kurabilmektedir. Görsel değerler, bireyler arasındaki iletişimde toplumu, kültürü geçmişten geleceğe taşıyan bir köprü olurlar¹.

Görsel kültür, sosyal, kültürel ve tarihsel sürecin bir parçasıdır. Nesilden nesile aktarıldığından bireyin kültürel ve toplumsal yapılanmasına katkı sağlar. Görsellerin amacı, görünmeyen ifadeleri anlamlandırarak kültürel olarak somutlaştırmaktır². Görseller sosyal olarak tasarlanır ve her görsel unsurda toplumsal bir görme biçimi gizlidir. Bu nedenle görsel algılarımız kültürel temellere bağlı hareket ederler. Dolayısıyla yenedünya kültüründe, görsel güç bireyin sosyalleşmesini etkilemekte, kültürel kimliğinin oluşumunda belirleyici bir faktör olmaktadır.

Motifler, desenler bazen hayal ürünü bazen de yaşanan ortamdaki bir varlığa benzetilen biçim ile şekillendirilip, duygu yüklenen ifadeler olarak kültür öğeleri içinde yer alırlar³. Edirne denilince akla tarih ve kültür gelmektedir. Hat ve süsleme sanatlarının en güzel örnekleri burada üretilmiştir. El sanatları ürünlerindeki motif ve desenlerin kültürel anlamının çözülebilmesi için, günümüze kadar ulaşan tarihi eserlerdeki her bir motifin anlam yönünden incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, Edirne ilinde bulunan seçilmiş tarihi yapı, müze ve diğer eserlerde yer alan hayat ağacı, lale ve kuş motifleri belirlenmiş, bu geleneksel motiflerin kullanımı ve anlamları ele alınmıştır.

1.KÜLTÜR, DESEN VE MOTİF

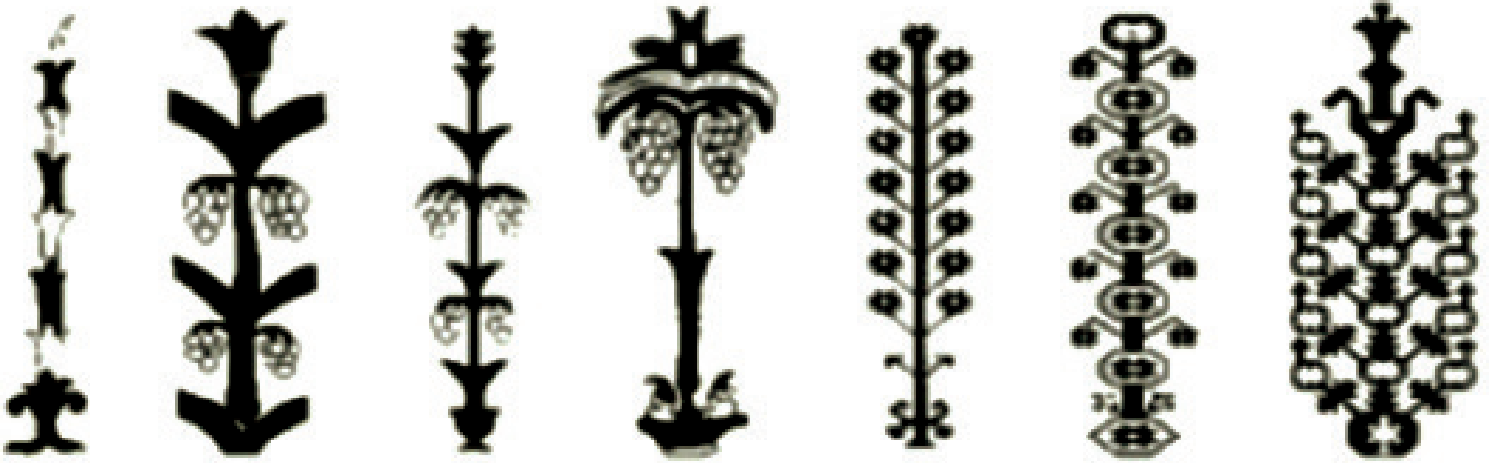
Türk Dil Kurumu motifi; 'Tek tek birleşerek bir bütün oluşturabilen, süs amaçlı kullanılabilen parçaların her biridir' şeklinde tanımlamıştır. Tekrarlanarak, ritim ve hareket duygusu verebilen motifler, biçim ve içerik olarak anlama, anlatıma katkı sağlayan, iletişim elemanlarıdır⁴.

İnsanın kendini ifade etme arzusu ilkçağlardan bugünlere kadar ulaşmıştır. Bu nedenle duygu ve düşüncelerin ifade etme örneklerinden olan motif ve desenleri, taş, ahşap, çini, dokuma, giysi, halı, heykel, mermer, metal birçok üründe görmek mümkündür.

Türk kültür ve sanatında, sanatçıların eserlerindeki desen ve motiflerde güzellik ve yaratıcılık tek amaç olmuştur. Desen ve motifler görünen güzelliğin ötesinde bir değere sahiptir⁵, kültürü yansıtır. Motiflerin oluşumunda, coğrafi koşullar, bölgede yaşayan hayvanlar, bitki örtüsü gibi faktörler rol oynamaktadır. Bu nedenle, motifler, üretildiği yıllara ait, duygu, düşünce ve yaşam kültürü de aktarmaktadır.

Günümüze kadar ulaşabilmiş el sanat ürünlerindeki desen ve motifler içerdiği anlam ve yüklendiği mesajlar bakımından önemlidir. İnsanların, korku, sevinç ve inançları da desen ve motiflerde sembolleşerek somutlaşır⁶.

Motif ve desenler, kullanım amaçlarına göre, bereket motifleri, nazar motifleri, kötülüklerden korunma motifleri, güç otorite motifleri gibi gruplara ayrılmıştır⁷.

Resim 1. Dokumalarda Görülen Hayat Ağacı Motifleri

2. EDİRNE'YE AİT SEÇİLMİŞ ÖRNEKLERDEKİ MOTİFLER

Çalışmada, seçilen halı, çini, taş, ahşap, cam, deri, kumaş ürünlerin üzerine uygulanmış motiflerde Türk kültüründe yaygın olarak yer alan hayat ağacı, lale ve kuş motiflerinin kullanım şekilleri incelenmiştir.

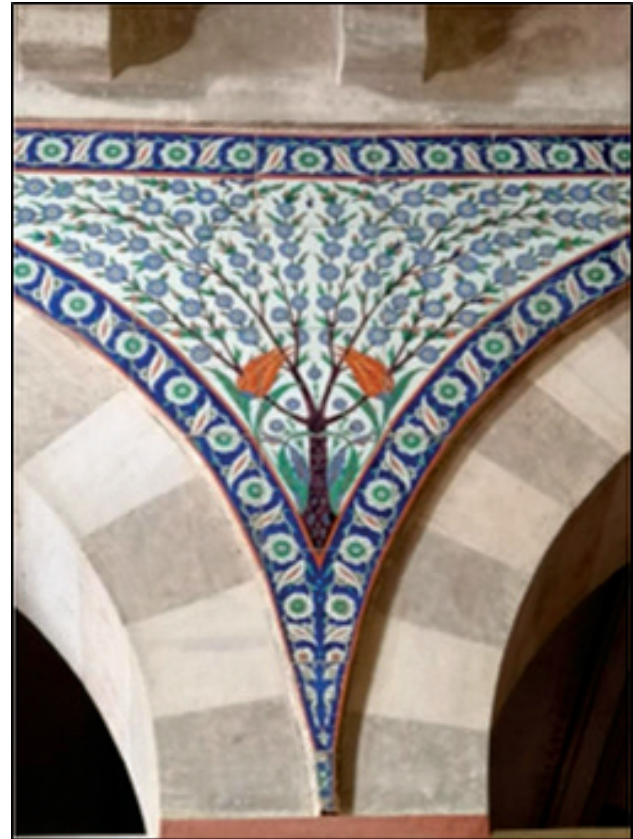
2.1. Hayat Ağacı Motifi

Ağaçlar, ruhsal, fiziksel hayatı simgeleyen doğal motifler olmuşturlar⁸. Hayat ağacı farklı dönemlerde ve bölgelerde yaygın olarak kullanılmış bir süsleme motiftir. Hayat ağacı, devlet ağacı olarak devletin koruyucu gücünü temsil eder. Kutsal ağaç, altın ağaç, cennet ağacı gibi adlarla da anılan hayat ağacı barışın, bolluğun, ilmin, hikmetin, gücün ve sonsuzluğun sembolü olarak evrenin direği kabul edilmiştir⁹.

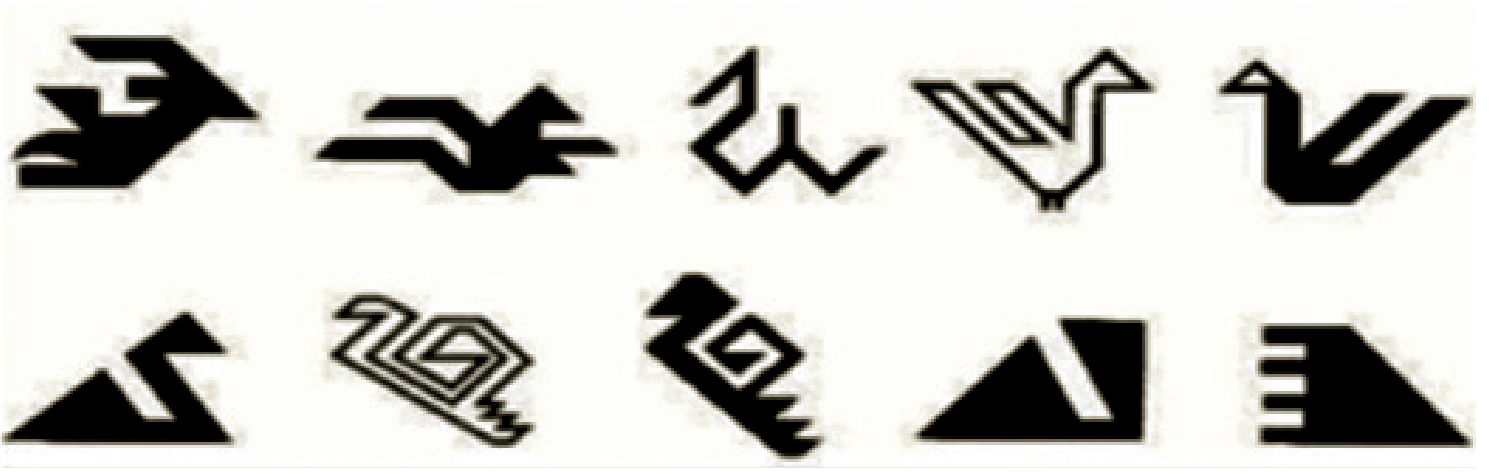
Resim 1'de görüldüğü gibi, sonsuzluğun sembolü olarak, servi, incir, palmye gibi farklı ağaçlar da hayat ağacı olarak kullanılmıştır.

Hayat Ağacı motifinin, farklı motiflerle birlikte Edirne ilinde bulunan taş, tahta, çömlek, çini işleme, dokuma eserlerde yer aldığı görülmüştür.

Resim 2'de Edirne Selimiye Camii çinilerinden bir örnek verilmiştir. Örneğimizde kullanılan çini desen yapısında hayat ağacı ve lale motifinin birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Desenin merkezinde hayat ağacı yer almıştır. Bundan başka birçok ahşap sanat eserinde, kilim, seccade ve yün iplikten örülmüş çorapta, farklı renkte ve farklı kompozisyonlarda hayat ağacı motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Resim 2. Edirne Selimiye Cami Çinileri

Resim 3. Farklı Formlardaki Kuş Motifleri

2.2. Kuş Motifi

Kuş en çok tercih edilenlerden hayvan motiflerindedir, kültürden kültüre farklı tür ve anlam özellikleriyle kullanılmıştır. El sanat ürünlerinde kültürel değer olarak kullanılan kuş motiflerinde; kartal, güç ve kudreti, bülbül ve güvercin şans, baykuş ve karga da kötülüğü temsil etmektedir.

Özel bir değer verilen kuşlar, gerçek ve stilize şekilleriyle motif olarak kullanılmaktadır. Türk el sanat ürünlerinde farklı motiflerle birlikte bir desen bütünlüğü içinde kuş motifleri yer almaktadır.

Resim 3'de görülen stilize kuş motifleri görsel olarak değerlendirildiğinde gerçek kuşa benzetilerek üretildikleri anlaşılmaktadır. Bu da insanın, yaşamında var olan,

sürekli etkileşimde bulunduğu varlıkları somut halleriyle motifleştirdiklerini göstermektedir.

Bazı kültürlerde kuş motifi, bilgelik, zeki ve çevik düşüncüyü sembolize etmektedir. Asya kültüründe, kuşlar kutsal hayvan sayılır¹⁰.

Kuş motifinin Edirne ili dokuma, seramik, cam ve ahşap eserlerinde anlamsal bir bütünlük içinde yer aldığı görülmüştür. Resim 4'de, Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Sergi Ürünü Olan Erken Dönem Osmanlı Seramiklerinden bir parça yer almaktadır. Üründe, renk olarak beyaz zemin üzerine kobalt mavisi yaygın olarak kullanılmıştır. Zengin motif topluluğu içinde kuş motifi de bulunmaktadır.

Resim 4. Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Sergi Ürünü Milet Tipi Erken Osmanlı Seramikleri (14., 15. Yy.)

Resim 5. Edirne İslam Eserleri Müzesi Sergi Ürünü Cam Gelin Bardağı

Resim 5’de Edirne’nin kaybolan kültür değerinden olan gelin bardağı olarak adlandırılan cam üründen de doğa deseni içerisinde kuş motifi görülmektedir.

2.3.Lale Motifi

Lale çiçeği, Türk kültüründe çok sevilmiş ve bir döneme ismini veren bu çiçek motif olarak çini, cam, ahşap, deri yüzey süslemelerinde yer almıştır. Bu geleneksel motif İslam inancıyla birleştirilerek cami süslemelerinde, mimari eserlerde, çini desenlerinde yaygın olarak kullanılmıştır.

Türklerin güzelliğe ve sanata verdikleri önemin göstergesi olarak lale motifi Edirne ilinde mevcut, çini, cam, ahşap ve deri yüzeylerde farklı renklerde kullanıldığı görülmüştür. Mutluluğun simgesi olan lale motifi Selimiye Camii’nde müezzin mahfilindeki mermer ayağın

birinde hüznü anlatmak için kabartma tekniğiyle uygulanmış ters lale motifi olarak kullanılmıştır.

SONUÇ

Görünüşte süsleme unsuru olan desen ve motifler, aslında kültürel anlamları ya da kültür kodlarını bireylerle aktarırlar. Küreselleşmeye karşı desen ve motiflerini koruyamayan toplumlar da bu değişim, bireyleri dolayısıyla toplumun tümünü etkisi altına alacaktır.

Edirne ili müze eserleri incelendiğinde, el sanat ürünlerinde kültürümüzün önemli değerlerinden olan motiflerin kullanıldığı görülmüştür. Süslemelerde yaygın kullanılan hayat ağacı, kuş ve lale motiflerinin, farklı desen kompozisyonlarında, süsleme dışında sembolik anlamları ile de yer aldığı tespit edilmiştir.

Son not ve Kaynakça

¹ Doğan Günay, Dil ve İletişim, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2004, s. 40.

² Gülden İrem Kazel, “Görsel Kültür İle Sosyoloji Arasındaki İlişki”, Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt No 1, Sayı 1, 2017, s. 50.

³ Mehmet Ateş, Mitolojiler Semboller ve Halılar, Symbol Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 132.

⁴ Hayal İncedoğan, Güncel Sanat Pratiği İçinde Motif ve New Ornamentation. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, İzmir, 2008, s. 19.

⁵ Sadeghinia, S., Poozesh, S., “An Interpretive and Symbolic Study of the Role of the Peacock in Iranian Art”, Journal of Dramatic Literature and Visual Arts, 1(2): 53-62, (2015).

⁶ 32 Merve Gerçek, Giyimde Kültürel Taşıyıcılık, (Sanatta Yeterlilik), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı, İstanbul, 2012, s. 46

⁷ 3 Naile Rengin Oyman, “Bazı Anadolu Kilim Motiflerinin Sembolik Çözümlemesi”, Arış Dergisi, Sayı 14, 2019, s.5

⁸ Dilek Yılmaz, Protohistorik Dönemde Anadolu’da Hayat Ağacı Motifi, III. Uluslararası Arkeoloji Sempozyumu, Antalya, 2012.

⁹ Saliha Ağaç – Menekşe Sakarya, “Hayat Ağacı Sembolizmi”, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2015, s. 13.

¹⁰ Bekir Deniz, Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygılar, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 172.

Kutsal Tepe Çöke Çöke Kaya Sunağı Ana Tanrıça Tahtı

Prof. Dr. Engin BEKSAÇ
Öğr. Gör. Şule NURENGİN BEKSAÇ

Mater Deum eius potestas in omnibus zonis est. L'Hyme Orphique, XXVII-5

Trakya kapsamında çok sayıda Trak anıtı bulunmaktadır. Fakat bunların hemen hemen hepsi yazarın çalışmaları öncesinde çalışılmamış ve dolayısıyla de bilinmeden kalmıştır. Bunlardan biri de Çöke Kaya Sunağı veya Çöke Ana Tanrıça Tahtı'dır.

Lalapaşa sınırları içinde Doğanköy'ün güneybatısında yer alan Çöke Tepesi, Prof. Dr. Engin Beksaç tarafından incelemesinin gerçekleştirildiği 2011 yılına kadar tespit edilmeden ve doğal olarak da bilinmeden kalmıştır. Çöke Tepesinin bulunduğu bölgede doğup büyümüş ve yaşamış olanların ve özellikle de kendisi Hamzabeylili, eşi de Doğanköylü olan Sayın Aladdin Doğan ve Doğanköy eski muhtarı Sayın Muhiddin Demirel verdiği bilgiler doğrultusunda 2011 yılında yazar tarafından ziyaret edilmiştir. Bu ziyaret ile tanımlanan, dikkatler incelenen ve 2013 yılında ilk tanıtma yazısı yayınlanmış olan Çöke Tepesi Trakya'nın en önemli Trak anıtları içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Yazarın eserlerinde önemli bir yere sahip olan Çöke, özenle işlenmiş bir kaya anıtı ve Trakya dönemine hatta daha

öncesine kadar uzanan bir anıt türü olarak vurgulanmaktadır. Özellikle Çöke çevresinde dolmen ve kistlerin varlığı, çok farklı bir kutsal manzara ve kültürel oluşumu ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir.

Bu ilginç peyzaj oluşumu ile Çöke, dolmenler ve kaya sunaklarının Trakya'nın kutsal manzarası içerisinde bir bütün oluşturduğunu ispatlamıştır.

Tüm özellikleriyle tipik bir kutsal kaya anıtı olarak karşımıza çıkan Çöke Tepesi, Avrupa'nın pek çok yerinde karşımıza çıkan Ana Tanrıça Tahtı'na benzemesinin yanı sıra bu kültürel ilgili daha pek çok simgesel unsuru içinde barındırması açısından da çok önemlidir. Bu nedenle özenle korunması gereken bir eser olarak dikkat çekmektedir.

Anıt, genel bir çalışmanın konusu olması yanında arkeo-astronomik ve peyzaj arkeolojisi açısından da değerlendirilmiş ve sembolik yönü vurgulanarak Sembolik Arkeoloji ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Çöke Tepesi tamamen kayalardan oluşan kayalık piramidal bir tepedir. Genellikle alçak düzlüklerde yer alan ve çevreye hakim olan az sayıdaki belirgin kayalık tepelerden biridir. Tepenin heybetli manzarası bu nedenle çok uzaktan bile fark edilebilir.

Diğer tüm tepelerden farklı bir görünüme sahip olan Çöke, düzlemsel zirve yapısı üzerinde yer alan dikdörtgen zirve bölümü ile farklı bir niteliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Kuzeydoğu yönünden bakıldığında kademeli olarak yükselen tepenin doğal oluşumu görülebilmektedir. Güney ve güneybatısından tepenin sarp bir kaya olarak yükseldiği görülmektedir.

Çevresine tamamen hakim olan Çöke, bölgenin en görkemli doğal oluşumu olarak dikkat çeker. Yakın çevresindeki yükseltiler, Çöke'nin heybetli manzarasına göre oldukça küçüktür.

Geniş bir kayalık alanın ortasında yükselen Çöke'nin yakın çevresi, zemini kayalık olan geniş bir arazi ile çevrilidir. Bu nedenle tepe çevresindeki araziler tarıma uygun olmayıp hayvancılık için uygundur. Bu nedenle çevre köyler büyükbaş hayvancılığın önem kazandığı yerlerdir.

Kendi başına doğal bir piramidal yapıya sahip olan Çöke'nin ve özellikle zirvedeki bölümünün kademeli olarak yükselmesi, tepenin uzaktan bile farklı bir nitelik taşıdığı izlenimini vermektedir.

Tepenin zirvesine en kolay erişim kuzeydoğu tarafındadır. Diğer bölgelerdeki sarp kayalık yapı yerini hafif eğimli ve kolay tırmanılan bir yokuşa bırakmıştır. Bu bölümde çok eski bir geçmişe sahip olan Doğanköy'ün mezarlıkları bulunmaktadır.

Doğanköy mezarlıklarının Çöke eteklerinin hemen altında yer alması da ilginçtir. Çünkü çok erken dönemlere ve özellikle Trakya Dönemi'ne tarihlenen geniş nekropol alanları ve dolmenler de tepenin eteğinde yer almaktadır.

İslam mezarlıkları en kalın toprak katmanlarında yer alırken, erken gömü alanları toprak katmanlarının oldukça ince olduğu ve daha fazla kaya oluşumu olan alanlarda yer almaktadır.

Kuzeydoğu istikametinden Çöke'nin zirvesine doğru çıkış çok zor olmayıp, rahatlıkla sağlanabilecek bir yürüyüş ile kolaylıkla gerçekleştirilebilir. Bu çıkış sırasında hafif kademeli yokuştan tepenin üst kısmına ulaşılır. İlginç bir şekilde kayalığın batı tarafında doğu-batı doğrultusunda uzanan bir kayalık üst kısma ulaşılmaktadır. Bu kayalık üst kısmın hemen kuzeyindeki ve ana zirvenin altındaki kısımda duvar izleri ve yoğun çanak çömlek kalıntılarına rastlanır. Bu çanak çömlekler arasında çok daha eski dönemlere ait çanak çömlekler olduğu gibi Roma Dönemi çanak çömlekleri de bulunmaktadır. Batı kesimde, kaya tepe oluşumunun kuzeyinde ve hemen altında yer alan duvar kalıntıları ve çanak

çömlek buluntularının çıktığı bölümün hemen yanında düzlük bir alan bulunmaktadır.

Kayalık zirvenin güneybatısındaki bu düzlük alanın güneyinden zirveye rahatlıkla ulaşılır. Üst kısımlar ilginç bir görünüme sahip düzlemler halinde şekillenmiş bir oluşum olarak görünür. Üst kısımda ise Doğu-Batı doğrultusunda uzanan kayalık bir bölüm yer almaktadır. Doğu-Batı doğrultusunda uzanan bu kaya kütlesi içerisinde dikdörtgen planlı bir bölüm yer almaktadır. Tüm tepenin zirvesini oluşturan bu bölümde dikdörtgen bir alan içerisine yerleştirilmiş koltuk benzeri bir oluşum vardır. Bu oluşum halk arasında 'Kral Kızı Koltuğu' veya 'Kral Kızı Odası' veya 'Kral Kızı Yatağı' olarak bilinir. Bu adlandırma, geçmişin halkın hafızasında kalan ilginç bir çağırışımı olarak dikkat çekicidir.

İlk bakışta tamamen doğal bir oluşum gibi görüne de bu dikdörtgen alanın batı ve güneydoğu kenarlarındaki düzgün dikdörtgen düzenlemeler ve koltuk benzeri alanın düz zemini, doğal olmanın ötesinde ilginç bir durum ortaya koymaktadır. Buna rağmen kayalık zemine yapılan insan müdahalelerinin çok sınırlı olduğu fark edilmektedir.

Bu bölümün en ilginç oluşumu, dikdörtgen alanın kuzey tarafında yer alan formasyonun arka kısmını oluşturan duvarda üçgen prizma şeklinde kayaya oyulmuş oluşumdur. Dik ve düz kaya zemin üzerinde içe doğru daralan üçgen prizma, aşağıyı gösteren sivri ucuyla ilginç fikirler uyandırırken, bu anıtın işlevi hakkında da önemli çağırışimler yapmaktadır.

Tamamen güney ufkuna bakan bu zirve bölümünün üzerindeki kaya düzenlemesi ve düzenlemenin arkasındaki üçgen prizma şeklindeki oyma dikkatle incelendiğinde bu oluşumun güneş saati benzeri bir işleve de sahip olduğu görülmektedir.

Çöke Tepe'nin zirvesinde yer alan bu özel bölümün çevresinde kayaların üzerinde adak çukurlarının olması tesadüf değil. Dikdörtgen planlı ana formasyonun özellikle doğu kesiminde sığ, irili ufaklı adak çukurları bulunmaktadır.

Ayrıca tahtın güneydoğu tarafındaki kayaya - artık zorlukla seçilebilen - bir güneş kursu oyulmuştur. Kayaya oyulmuş güneş kursu ve taht ilişkisini gösteren bazı örnekler İtalya, Yunanistan ve Bulgaristan başta üzere bir çok Avrupa ülkesinde de rastlanırken, Anadolu'da da Traklarla akraba olan Frigler, Mysialılar, Lidyalılar, Bithynler ve diğer akraba halkların yaşadığı bölgelerde bulunmuş olması bu olgunun bir tesadüf. olmadığını göstermektedir.

Taht ve güneş kursu ilişkisini gösteren pek çok örneğin yer aldığı birçok anıt, Kuzey Batı Anadolu'da özellikle Frigler ve Lidyalılar gibi Traklarla akraba halkların yaşamış olduğu

bir çok yerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu da bize taht diski bağlantılı anıt kullanımının ne kadar yaygın olduğunu açıkça göstermektedir.

Çöke Tepesi, zirvesindeki dikdörtgen bölümün arkasında kayaya oyulmuş üçgen prizma ile çevresine bakıldığında oldukça ilginç bir manzara oluşumu ortaya koymaktadır. Bu ilginç peyzaj oluşumunda, bir omphalos olarak Çöke Tepe'nin merkezde olduğu sembolik bir peyzaj düzeni hemen kendini göstermekte ve anlamlı bir varoluş ortaya koymaktadır. Bu nedenle Çöke Tepe'sini kutsal bir merkez olarak kullanmış insanlar için bu ilginç peyzaj oluşumunun kutsallığını ve simgesel değerini anlamak zor değildir.

Güney ufkuna göre ve özellikle Güney'de , iki doğal alçak yükseltinin eğimlerinin keşişme noktasında merkezlenmiş coğrafi oluşuma odaklandığı hemen fark edilen Çöke Sunağı bu peyzaj oluşumu içerisinde ilginç bir odak oluşturmaktadır. Bu odak çevresinde ilginç veriler ortaya koyan Gökçe Bayır, Gökçe Mevkii ve Kabahüyük, Çöke Tepe'nin kuzey tarafındaki, bazı yükseltilerin hemen önünde, Doğanköy'ün hemen arkasında yer almaktadır. Bütün bu alanlar büyük ve geniş nekropoller olarak tanımlanmaktadır.

Çöke peyzajında, Kuzeybatıda Karatepe, Kuzeydoğuda Gücünlü Yaylası, Batıda (Bulgaristan sınırları içinde) Derviş Tepeler , Doğuda Muhyiddin Baba Tepesi, Güneydoğuda (Kırklareli İli sınırları içinde) önemli bir Orta Çağ Kalesi'nin kalıntılarıyla dikkat çeken Yaguntaş (Poloz) Tepesi ve Güneybatıda Karaçoban Tepesi yer almaktadır.

Bu tepelerin her biri peyzaj içinde sembolik olduğu kadar astronomik açıdan da öneme haiz konumlarda yer almaktadır.

Buradan da görüleceği üzere Çöke ilginç bir şekilde ekinoksları ve gündönümlerini takip edecek bir özelliğe sahip olup, Güneş , Ay ve yıldızların hareketlerini de rahatlıkla takip edebilecek bir konumda bulunmaktadır.. Bunların dışında ufka tamamen hakim konumu ile astronomik gözlemler kadar astrolojik teşhisler için oldukça uygun bir oluşuma sahip olduğu görülmektedir. Tepenin güney noktasına dönük olması da Kış Ekinoksu ile daha çok eşanlamlı durumuyla erken dönemlerde yaşamış insanların Güneş merkezli düşünme sistemlerinin bir sonucu olarak teşkilatlandırıldığını da ortaya koymaktadır.

Çöke Tepesi'nin bir diğer ilginç yanı ise, tepenin batısında, taht bölümünün hemen eteğinde yer alan ve uzak mesafelerden de görülebilen 'Kuşkaya" adı verilen doğal kaya oluşumudur.

Kuşkaya kanatlarını toplamış, tepenin eteğine tünemiş bir kuş görünümündedir. Tepenin batı yamacının ortasında

yer alan 'Kuşkaya' gerçekten de bu kutsal alanın kimliğinin ve işlevinin belirlenmesi açısından önemli bir oluşumdur.

Bu kuş biçimli kaya direkt olarak Ana Tanrıça'nın önemli bir simgesi ve bütünleştiği kuş kavramının da önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha çok Tanrıça'nın ölüm ve yeniden doğmaya yön vericiliği gücü kadar ruhun dönüşümlerini de simgeleyen bir semboldür.

Çöke'nin ilginç özellikleri bunlarla da sınırlı değildir. Tepenin çevresinde dolmen ve kistlerden oluşan arkeolojik öneme haiz başka kalıntılar da bulunmaktadır. Çöke'nin güneydoğu yamacında ve tepenin dış eteklerinde yer alan dolmen, Doğaköy Kapaklıkayası olarak bilinir. Günümüze sağlam bir şekilde ulaşan bu dolmen tek odalı ve dromosludur. Güneye bakar ve odasının uzun dikdörtgen planıyla ayırt edici bir özellik gösterir. Dolmenleri çevreleyen geniş kayalık zeminde çok sayıda kist tipi mezarın bulunması, dolmen ve tepeye göre şekillenen ölü gömme kültürlerinin varlığını belgelemektedir.

Bir başka ilginç dolmen ise Çöke ve Doğanköy'ün kuzeydoğu tarafındadır. Deliktaş veya Ebepınarı Yanı Dolmeni olarak bilinmektedir. Bu tek odalı dromoslu dolmen de güneye bakmaktadır. Dolmenin üst kapak taşı yerinde değildir. Bu dolmenin ilginç yanı diğer pek çok dolmende görülmeyen bir şekilde dolmenin etrafındaki taş dolgunun güney tarafında orta boy levha biçimli taşlar dikey olarak yerleştirilmiş olmasıdır. Tepenin kuzey-batı tarafında tepenin hemen eteğinde iki küçük dolmen daha vardır. Bunlardan biri oldukça tahrip olmuş, diğeri ise biraz daha iyi durumdadır. Bu dolmenlerin hemen ilerisinde Kardallı Mevkii'nde de bir kist bulunmaktadır.

Ayrıca Doğanköy'ün kuzeyinde yer alan Gökçe Bayırı, Gökçe, Asker Bayırı, Karatepe olarak bilinen alanlarda çok sayıda kistten oluşan nekropollere rastlanmaktadır. Bu kistler farklı boyutlarda görünmektedir.

Kistlerin bir kısmı açığa çıkmış olsa da bir kısmında taş dolgulu küçük boyutlu tümülüsler vardır. Bunların dışında daha yüksek tümülüslerin de olduğu görülmektedir. Köyde yaşayanlardan bu kistlerde kül kaplarının bulunduğu dair bilgiler de derlenmiş olması ilginçtir. Anlaşıldığı kadarıyla bu kistlerin yakma geleneği ile ilgili olduğu ve yakılan cesetlerden arda kalan küllerin urno işlevi gören kaplara yerleştirildiği anlaşılmaktadır.

Çöke Tepesi ve çevresindeki diğer buluntular, dolmen ve kaya sunaklarının kutsal bir coğrafi düzen ve peyzaj oluşumuyla bütünleştiğini, Trakya'nın erken dönem inanışlarında ölüm ve ölümsüzlük olgusunun coğrafyayla ne kadar yakından ilişkili olduğunu kanıtlamaktadır. Kayalık bir tepe olan Çöke'nin de tüm dünyadaki benzerleri gibi Ana

Tanrıça tahtı olarak kabul edildiği açıktır. Birçok eski uygarlığın inancında yer alan Ana Tanrıça'nın kayalar ve dağlarla olan ilişkisinin yanı sıra bu tür ortamlarda bir tahtının olduğu bilinmektedir (Reichel, W. 1897, Theodossiev, N. 1995). Bu tahtın Evrenin merkezi olduğunu ve yaşam-ölüm-yeniden doğuş süreçlerinin de buradan yönetildiğini antik ilahi metinlerinden öğrenmekteyiz (Beksaç, E. 2005). Ayrıca tepenin eteğindeki kuş biçimli kaya oluşumu doğal olmakla birlikte bu tepenin Ana Tanrıça Kültü açısından neden önem kazandığını da ortaya koymaktadır.

Tepenin zirvesinde yer alan taht formasyonunun arka sırtını oluşturan kaya yüzeyine oyulmuş içbükey üçgen prizma ilginç bir durum arz etmektedir. Bu üçgen prizma oluşumunun diğer benzer kaya sunaklarında görülmediği bir gerçektir. Bu oluşumun hangi kullanım döneminde kaya yüzeyine kazındığını tespit etmek şu an için mümkün değildir. Ancak genel oluşumu itibarıyla Tanrıça'nın cinsel organlarına gönderme yaptığı anlaşılan bu oyma, güneye bakan perspektifi ve güneş saatini anımsatan özellikleriyle güneş ışığı ve kaya ilişkisine de işaret etmektedir.

Bu durumla birlikte bu taht ya da kline benzeri düzenleme ve üçgen prizma oymacılığının Güneş ile Kaya arasındaki Hieron Gamos (Kutsal Evlilik) olgusunu (ilahi erkek gücünü temsil eden Güneş ve dişi olgular ve Ölümsüz Kutsal

yaratıcı doğa ögeleri olarak kayayı) sembolize ettiği de fark edilmektedir.

Bu durumda halk arasında geçerli olan Kral kızı ile ilgili tanımlamalar tesadüf müdür?

Hieron Gamos'un bu olgusunu destekleyen bir diğer eleman ise tahtın güneydoğu tarafında kayaya oyulmuş zorlukla fark edilen güneş kursudur.

Aslında burada Güneşi temsil eden bu Güneş diskinin tahtın güneydoğusundaki kayanın üzerinde yer alması çok ilginçtir. Bu yön, güneşin en kısa günlerde doğduğu yeri gösterir. Bu kısa günler aynı zamanda ölüm ve yeniden doğuş olgusunu da akla getirmektedir. Tanrıça-tanrı ilişkisinde ölüm ve yeniden doğuşun varlığı bilinmektedir (Godisson, L. 1989). Türkiye Trakya'sının en ilginç kutsal anıtlarından biri olan Çöke Tepesi'nin, Ana Tanrıça ve Güneş Kültleri temelinde yaşam döngüsüne, ölüm ve yeniden doğuş olgularına yön verdiğine inanılan kutsal bir tepe olduğu açıktır. Bu özelliği ile Çöke Tepesi, tüm zaman dönüşümlerinin merkezi olup, astronomik olayların, gündönümlerinin ve ekinoksların gözlemlenebildiği sonsuz ölümsüzlüğün varlık bulduğu kutsal bir mekandır. Çöke Tepesi yakın zamanda birinci derece anıt olarak tescillenmiş ve bir taş ocağı işletmesinin yıkımından kurtulmuştur.

Kaynakça:

- Barale, P. Il Cielo del Popolo del Faggio. Pollenzo, 2003,
Beksaç, E. ' Voices Of Mysia: The Three Rock-cut Sanctuaries Of Bigadiç In The Province Of Balıkesir 'Thracia, XV, 2005, s. 149-161,
' Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma ve Megalit) Anıtları Ve Kült Alanları Projesi Edirne Ve Kırklareli Yüzey Araştırması', 30. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt, Çorum, 2013, s. 43-50,
Berndt-Ersöz, S. Phrygian Rock-Cut Shrines. Leiden, 2006,
Borgeaud, P. La Mere de Dieux. Paris, 1996,
Ceruti, M.C. ' Santuarios de Altura en Creta: Una Mirada a la Montana Sagrada de La Civilizacion Minoica ' Cuadernos Universitarios, Salta, 6, 2013, s. 5-17,
Fol, V. Skalata, Konyat, Ogbnyat. Sofia, 1993,
Megalitni Iskalno-izsecheni Pametnishi V Drevna Trakiya. Sofia, 2000
Skalni Toposi Navyara. Sofia. 2007,
Godison, L. Death, Woman And The Sun. London, 1989
Graillet, H. Le culte de cybele. Mere des Dieux A Rome et Dans l'Empire Romain. Paris, 1912,
Kiotsekoglou, S. D. ' Hieron Gamos - Symbol of Fertility And Orphism In Thracian Ideology ' Meaden, T& Bender, H. Anthropomorphic Images In Rock Art Painting And Rock Carvings. Oxford, 2020, pp. 16-33,77
Magnotta, A. Il Culto della Dea Madre nella Terra di Luna. Firenze, 2015,
Markov, V., Sledite Na Boga. Blagoevgrad, 2002,
Sakralno Prostranstvo V Drevna Trakiya. Blagoevgrad, 2003,
Mitologichni Svetilitsa v Balkano-Anatoliskiya Religion. Veliko Trnova, 2019,
Markov, V., Gotsev, A. &Yankov, A. Sakralno Prostranetvo V Drevna Trakiya. Blagoevgrad, 2003,
Monaghan, P. Encyclopedia Of Goddesses And Heroines. Santa Barbara, 2010,
Motz, L. The Faces Of The Goddess. Oxford, 1997,
Reichel, W. Ueber vorhellenische Götterculte. Wien, 1897,
Rodin, T. The World Of Summerian Mother Goddess. An Interpretation Of The Myths. Uppsala, 2014,
Theodossiev, N. ' The Sacred Mountain Of The Ancient Thrace ' Thracia XI, 1995, s. 63-76,
Vassileva, M. ' Further-Considerations On The Cult Of Kybele ' Anatolian Studies, 51, 2003, s. 51-63
' Phrygian Rock-Cut Thrones, Idols, And Phrygian Royal Symbols ' Thracia, 18, Sofia, 2009, s. 111-124,

Sanat değerimiz, Ödüllü Fotoğraf Sanatçısı, Gazeteci **Behiç GÜNALAN**

Röportaj & Fotoğraf : Öğr. Gör. Funda SELVİ AVAT - Öğr. Gör. Nur KESKİN

-En çok hangi tür fotoğraf çekmeyi seviyorsunuz?

Doğa fotoğrafları ilgimi çekmektedir. Zamanla gördüm ki fotoğraf insan için; fotoğrafı çeken insan, fotoğrafa bakan insan, fotoğrafın konusu insan; fotoğraf insan için olduğuna göre öznesi de nesnesi de insan olmalıdır. Böylece insan fotoğraflarına yöneldim. Özellikle sokak fotoğrafçılığına yöneldim. Çok geniş anlamda sokak fo-

toğrafçılığı yaptım. Şöyle özetleyeyim, fotoğrafın konusu insan olmasa bile sonuçta insana sunuluyor. Bir çiçek olabilir, bir böcek olabilir ama sonuçta kime sunuyorsunuz bunu? İnsana, insanın duygularına, heyecanlarına sunuyorsunuz. Dolayısıyla insan olmalı fotoğrafın merkezinde, özünde. Ben de insanı konu edinen, insana anlatan, insana dair söylemi olan fotoğraflara yöneldim.

-Kendi fotoğraflarınızdan en çok beğendiğiniz hangisidir? Sizin çekmediğiniz ama çok etkilendiğiniz, beğendiğiniz fotoğraf hangisidir?

Beni etkileyen fotoğraflar en çok Diane ARBUS, Amerikalı bir kadın fotoğrafçının fotoğraflarıdır. Ötekilerin dediğimiz yani toplumun merkezinde devamlı olarak önyargıyla hep fotoğrafın konusu olarak seçilmiş insanlar vardır; düzgün insanlar, güzel kızlar, yakışıklı erkekler yani tercih edilen insan tipleri, Diane ARBUS bu insan tiplerinden ziyade toplumda görülünce yüz çevrilen, görmek istenmeyen insanlara yönelmiş. Onun çok ilginç, etkileyici fotoğrafları var. Bir de Dorethea LANGE'nin 1929'dan sonra Amerika'daki büyük ekonomik çöküşün belgeselini yaptığı fotoğraflar vardır. Orda da anne ve çocuk temalı bir fotoğrafı çok hoşuma gider çok etkileyicidir.

Benim fotoğraflarıma gelince, etkilendiğim bir sürü fotoğraf ve fotoğrafçı var. Fotoğraf aslında bir birikim, bir tortu bırakıyor. Göre göre, baka baka, çeke çeke. Her yaptığınızı sonuçta bilinçaltında bir tortu bırakıyor. O tortular birikim haline dönüşüyor. Bir süre sonra bakıyorsunuz ki o birikim sizi yönetmeye başlıyor. Siz ona göre görmeye başlıyorsunuz, görme biçimleri oluşuyor. Seçici algınız ona göre gelişmeye başlıyor. O nedenle bu birikimde bir sürü fotoğrafın katkısı var. Aslında tek tek fotoğraf saymak yanlış ama bunlar arasında tabii çok unutulmaz olarak sayabileceğim fotoğraflar var. Akla gelmeyenlerde var. Bizde de mesela Ara Güler'in fotoğrafları çok etkileyici bir görsel mirastır. Özetle en fazla etkilendiğim fotoğraf demek eksik olur. Fotoğrafa tek tek etkilenmekten çok bir birikim olarak, bir bütün olarak bakmak lazım.

-Teknolojideki değişim ve akıllı telefonlar fotoğraf sanatını nasıl etkiledi?

Teknolojideki değişim için deprem kelimesi çok yeterlidir çünkü bu değişim kültürel bir tsunami yarattı. Fotoğraf, belli bir döneme kadar özellikle Türkiye ölçeğinde çok seçkin kişilerde, ailelerde sayılı fotoğraf makinelerinin olduğu bir alandı. Fotoğrafın ilgi alanı çok sınırlıydı. Sadece profesyonel anlamda yani stüdyolar anlamında, haber fotoğrafçılığı, foto muhabirlik, vesikalık, düğün dernek gibi stüdyo fotoğrafçılığına konu ediliyordu. Toplumun geniş alanında fotoğrafçı sayılıydı. Dijitalleşme ile birlikte fotoğraf topluma yayılmaya, taban bulmaya başladı ve sosyalleşti. Cep telefonları ile toplumda daha da geniş alanlara ulaştı. Bunun psikolojik ve sosyolojik birçok etkeni bulunmaktadır.

Behiç Günalan

1952 Üsküdar doğumludur. Gazeteci kökenlidir. GPU Crown 2 ve EfiAP-B unvanına sahiptir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bitirdi. Sürekli sarı basın kartı taşımaktadır. Gazetecilik mesleğiyle birlikte fotoğrafla tanıştı; ilerleyen yıllarda haber fotoğrafından, sanatsal fotoğrafa yöneldi. Edirne'de yaşıyor. Edirne'nin tarih, doğa ve kültürel zenginliği, içindeki fotoğrafçıyı en fazla kışkırtan etken oldu. "Fotoğraflar Yaşlanmaz" adını verdiği ilk kişisel sergisini 1995 yılında Edirne'de, "Edirne – Brücke Zum Orient" adını taşıyan ilk yurt dışı kişisel sergisini de, 2007 yılında Almanya'nın Lörrach kentinde açtı. Bulgaristan'ın Kircaali kentindeki 1989 zorunlu göçünü konu alan "Göçün Orya Yeri Hüzün" adındaki belgesel sergisi ise seksene yakın farklı yerde tekrarlandı. Kişisel sergisinin fotoğraflar dışında 200'e yakın karma sergide yer aldı. Dijital fotoğrafçılığa geçene kadar dia pozitif ağırlıklı çalıştı. Zengin bir analog arşivi vardır. Yapıtlarını iki yüz civarında gösteride fotoğrafseverlerle paylaştı. Çeşitli kültür ve sanat içerikli festivallere davet edildi, sergiler açtı. Fotoğrafları çok sayıda yayında yer aldı. ulusal ve uluslararası fotoğraf yarışmalarında birincilik dahil, çeşitli ödül ve 300'den fazla sergilemeler kazandı. Sayısız ulusal ve uluslararası yarışmalarda jüri üyeliği yaptı. Fotoğraflarının büyük bir bölümü nitelikli ve saygın fotoğraf kataloglarında, kurumsal yayınlar, poster, takvimlerde yayınlandı. Behiç Günalan, bir sivil toplumdur. Çok sayıdaki sivil toplum örgütlerine üyeliklerinin yanı sıra, Edirne Fotoğraf Sanatı Derneği ve Trakya Gazeteciler Derneği'nin uzun dönem başkanlıklarını yaptı. Trakya Gazeteciler Derneği'nin kurucusudur. Trakya Üniversitesi'nin Güzel Sanatlar Fakültesi ve Yükseköğretimde uygulamalı meslek ve fotoğrafçılık dersleri verdi.

Edirne Fotoğraf Sanatı Derneği'nin eğitim sorumluluğu uhdesinde eğitim seminerlerinin yanı sıra atölye çalışmaları yapmaktadır. Bu kapsamda tel süpürgeyi konu edinen 'Çat Burada, Çat Orada, Çat Kapı Arkasında; Süpürge' belgeseli büyük beğeni toplamıştır. Sonuçlanan temalı çalışmaları arasında 'Kente Karşı İşlenen Suçlar' ve 'Fotoğraflıyorum', 'Yine Yeniden Edirne' ve 'Sokakta Fotoğrafçılık' konulu bir atölye çalışması vardır. Atölye temalarını 1 yıl gibi uzunca bir süreye yayarak projelendirmektedir. Bu bağlamda atölye çalışmaları bir çeşit okula dönüşmüş durumdadır. Halen internet ortamında zoom üstünden fotoğrafın kültür, sanat ve felsefesini konu edinen atölye çalışmaları yapmaktadır. İki çocuk babası üç torun dedesidir.

İnsanların kendilerini göstermeleri, göstermek istemeleri, doğdum, yaşıyorum, şuan buradayım bunu göstermek, belgelemek, gelecek zamana bırakmak gibi aslında iç dürtülerimizden dolayı hepimizin fotoğrafa yakınlığı ve ihtiyacı var. Çünkü fotoğraf sayesinde kendimizi gösterebiliyoruz ve görebiliyoruz. Düşünsenize bundan 100 yıl, 200 yıl öncesi insanın kendini görebilmesi için ya ayna bulması ya da yansıtıcı yüzey bulması gerekme-
teydi.

1839'dan sonra fotoğrafın bulunması ile insanlar fotoğrafa bakıp kendini görmek, kendini cebine koyup taşımak, kendini duvara asıp seyretmek gibi birçok eylemi yapabilir duruma geldiler. Bu kapsamda fotoğraf bambaşka bir insan yapısı, bambaşka bir kültürel dünya yarattı.

Cep telefonu üreticileri de fotoğrafa yönelik büyük bir talep olduğunu görünce, kapitalizmin en büyük pazarı

olarak rekabete girdiler. Bu rekabet ile üreticiler fotoğraf makineleri teknolojinin sahasına girdiler. Günümüzde de iletişimi bırakıp fotoğraf tarafında yarışıyorlar. Bu durum dünyadaki bütün cep telefonu kullanıcılarını fotoğrafın içine taşıdı. Artık fotoğraf her yerde, herkeste ve herkes fotoğrafçı. Bu büyük kalabalığın içerisinde öznel olarak fotoğrafçı ya da fotoğraf sanatçısı olarak kendinizi ayırmak için çok özgün şeyler yapmanız lazım.

-Edirne'de bir fotoğraf çekme rotası oluşturulsa bu rota sizce nereleri içermelidir?

Edirne kültürel, doğal ve insan hayatına dair bir hazinedir ve fotoğrafa yönelik birçok malzemeyi içerisinde barındırmaktadır.

Bu malzemeler kültürel olarak, doğa olarak, tarihi birikim olarak karşımıza çıkmaktadır. Edirne'de fotoğraf rotası dediğimizde öncelikle turistik ya da tarihi rota çizmeliyiz. Selimiye Camii, Eski Camii ve Üç Şerefeli Camii'nin içinde bulunduğu o adadan başlamak lazım. Sadece camiler değil, cami yapılarını dışardan görmek bir fotoğrafçı için eksiklik çünkü onların içerisinde detay zenginlikler, ayrıntılar var. Ayrıntıların dilini anlamak ve çözmek gerekiyor. Örneğin Selimiye Camii'nin çinileri bile tek başına fotoğraf. Eski Camii dediğimizde cami yazıları, Üç Şerefeli Camii dediğimizde cami kapıları ön planda. Bunları ben özelleştiriyorum ama baktığınız zaman bir sürü detay var.

Bu detayları görebilmek için bütünü parçalamak lazım. Hep söylerim herkes bütünü görür çünkü bütünü görmek kolaydır. Ancak bütünü parçalamadığınız sürece sürüden ayrılamıyorsunuz. Herkes aynı şeyi çekiyor. Önemli olan bütünü dağıtıp görsel anlamda içinden parçalar seçmektir. Örneğin Selimiye Camii'ni dört minaresi ile biraz sağdan biraz soldan biraz alttan olacak şekilde herkes aynı şekilde çekebilir. Herkesten ayrılabilmeniz için bütünü dağıtıp parçalar içinden kendinize ait bir görme biçimi oluşturabilmenizdir.

Onun dışında Edirne'de Karaağaç semti, tarihi bir semttir. İkinci önereceğim yer Karaağaç'tır. Karaağaç evleri, Karaağaç'taki insanlar, oranın yaşlıları, ki çok fotoğrafa yakın insanlar. Belki çok sık gidip geldiğimizden öyle ama hiç fotoğrafa yüzünü çeviren, başını çeviren, çekme diyen insanlara kolay kolay rastlamazsınız. Edirne insanının bir de bu güzelliği var, aslında bunu Trakya insanı için diyebiliriz. Fotoğrafa sempati ile bakıyor, severek bakıyor, fotoğrafa konu olmaya itiraz etmiyorlar, bu açıdan

fotoğrafçıların çok büyük bir şansı var.

Onun dışında kültürel bir haritası var Edirne'nin. Kırkpınar şenlikleri ve Kakava gibi kültürel etkinlikleri var. Bunun dışında Sarayı dediğimiz eski sarayın kalıntılarının ve Adalet Kasrı'nın bulunduğu bölge, fotoğrafçılar için bir zenginliktir, ilgi çekebilir. Yine tarihi kültürel değerler dediğimiz zaman Lalapaşa taraflarındaki Dolmen dediğimiz anıt mezarlar ilgilerini çekebilir.

Bunun dışında, kişinin kendi zihnindeki bir düşünceye ya da projeye yönelik, kavramsal bir düşünce anlatmak istiyorsa o düşünceye uygun kendi rotasını araştırmalı, kendi rotası ile ilgili alt yapı oluşturmalı ve kendi rotasını kendi çizmelidir. Bir şablon rota verdiğimizde ya da şablon rotaya uyulduğu zaman, herkes aynı şeyleri aynı yerleri çekiyor. Sürüden ayrılmak için kişinin kendi rotasını kendisi çizmelidir. Onun için de çalışma yapacağı sadece bu bir şehir olmayabilir, tek başına mesela bir camide ya da bir kervansarayda çalışabilirler. O zaman kervansarayın bütün özelliklerini çalışmak gerekir. Hatta hangi zamanda, hangi ışığın ne tarafa daha iyi düştüğüne bakıp, o ışığın ışık zamanlarına göre çekimler yapılmalıdır. O nedenle rota bu.

-Edirne'de fotoğrafçılık kurslarına yönelik ilgi nasıldır? Kursiyer profili nasıldır?

Edirne'de kursları değerlendirirken dijital öncesi ve dijital sonrası şeklinde ayırım yapabiliyim. Dijital öncesi dönemde tamamen internet ortamına ulaşmak zor olduğu için bilgi, belirli kaynaklardan edinilebiliyordu. Öğrenme belirli merkezlerden olabiliyordu. Bu nedenle o dönemler kursların çok yoğun talep aldığı dönemlerdi. Ama daha sonra internet ortamında özellikle YouTube gibi sosyal medya platformlarında bilgilerin kolayca paylaşılır ya da sunulur hale gelmesinden sonra insanlar bilgilere çok kolay ulaşmaya başladılar. Ama bilgi öğrenmek de, daha doğrusu fotoğraf bilgisi öğrenmek yetmiyor. Bu işin sıcak teması gerekiyor. Fotoğrafın makinesinin ayarları, sahada uygulaması, sahadaki tutum ve davranışlar gibi bir fotoğrafın sahada çekilme disiplini vardır. Önemli olan insanın heyecanını yönetebilmek bunu siz kurarak da anlatabilirsiniz, o anı olduğu gibi çekerek de anlatabilirsiniz. O nedenle göz teması kurarak, hâl hatır sorarak o disiplini koyarak fotoğrafı çekmek lazım. Şimdi eskisi gibi pek talep gelmiyor kurslara ama dediğim gibi insanlar bilgiyi öğreniyor, sahaya çıktıkları zaman orada bir boşluk hissediyorlar, o zaman anlıyorlar ki bu işin bir sıcak teması, bir sıcak yüzü var,

o zaman kurslara geliyorlar. Orada hoca ile tanışıyorlar. Fotoğraf sadece enstantane, diyafram, objektif bilgisi, fotoğraf makinesinin ayarlarının öğrenmekten ibaret değil ki fotoğraf kendi çevresine inanılmaz bir kültür dünyası yaratıyor. Kurslar fotoğraf çekme süreçlerinin veya fotoğrafçı olma süreçlerinin sıcak yüzüdür. O sıcak yüzle tanışmak gerekiyor. Bunu farkedenden herkes kurslara ihtiyaç duyuyor. Eskiye göre bir kayıp var kurslarda ama yine de devam ediyor.

-Sizce fotoğrafın en önemli unsuru nedir?

Fotoğrafın en önemli unsuru bir anlatımı, anlamının olmasıdır. Ben fotoğrafın estetiğine de çok önem veririm.

Bir baktığım zaman fotoğrafa genelde kriter şudur, şu olmalı bence: Bu fotoğrafı acaba evimin bir tarafında yemek odama, çalışma odama, salonuma veya iş yerime asabilir miyim? Dolayısıyla bu fotoğrafın estetiğini gündeme getiriyor. Estetik tek başına fotoğrafı sürükleyen bir etken değildir. O fotoğraf bana ne anlatıyor, anlattığının söylemi olmalı, dili olmalıdır. O nedenle bence bir fotoğrafın en önemli başarısı ya da karşısındaki seyircisi ile kuracağı dil anlamının olması, anlattığı bir hikâyenin olmasıdır. Sözü söylemi olmasıdır, iması olmalıdır. Neyi ima ediyor fotoğraf? Niye çekilmiş? Herkes şunu sormalı: Bu fotoğrafı niye çektim? Fotoğrafı çeken için cevabı olmalı, amacı olmalıdır. Bu fotoğraf niye çekilmiş? Fotoğrafı izleyen için de cevabı olmalıdır. Eğer amacı olan bir fotoğrafta izleyicinin ya da seyircinin yapacağı; fotoğrafı anlamaya çalışır, o fotoğrafın çok açık anlamı yoksa da "Anlam boşlukları derim ben ona, fotoğrafta aslında son derece önemlidir, anlam boşlukları yaratmak, anlamı tepsiyle sunmamak" düşünerek anlam çıkartılır. Farklı anlamlar da çıkartabilir insan. Önemli olan oradan aldığınız etkiler, o titreşimlerdir. Herkeste farklı etkiler yaratabilir. Fotoğrafın, anlamı olması, söylemi olması, iması olması son derece önemlidir. Fotoğrafa baktığınız zaman bu tamam, benim için bir şey söylüyor, dert anlatıyor, bir şey anlatıyor denmesi lazımdır.

-Fotoğraf albümlerinin dijitalleşmesi hakkında ne düşünüyorsunuz? Sektör nasıl bir değişim geçirmeli?

Fotoğraf basıldığı zaman fotoğraf kimliği taşıyor; dijital ortamda, ekranlarda bir sürü fotoğraf görüyoruz ama eğer baskı değilse o fotoğrafların geleceğinin ne

olacağı konusu biraz şaibeli oluyor. Çünkü 50 yıl, 100 yıl sonrasına baktığımızda o dijital platform kalacak mı, dijital çöküş yaşanacak mı, bunları gelecekte bilemiyoruz. Ama baskı dediğimiz şey, fotoğrafın saklanabilmesini sağlıyor. 1826'da çekilen ilk fotoğraf Amerika Teksas Üniversitesi'nde korunabilen bir görsel olarak saklanıyor ama bugün çektiğiniz fotoğraflar acaba 200 yıl sonrasında ne olacak veya cep telefonu çöktüğü zaman bütün arşiv gidebilecek. O nedenle dijital albümler; evet yayılması için, kişilerin fotoğrafa ulaşabilmesi için modern zamanların son derece güzel bir aracı, ondan yararlanılmalıdır ama tamamen güvenilmemelidir. Fotoğraf tamamen dijital şeylere teslim edilmemelidir. Fotoğrafın bir de baskısı olmalıdır. Bu baskı karta, stüdyo baskısı olabileceği gibi kitap baskısı da olmalıdır. Bence kitap yanmadığı sürece 50 yıl, 100 yıl, 500 yıl yaşayan ve geleceğe kalan, geleceğe atılmış en güzel çapalardan birisidir. Ama tabii ki günümüzün teknolojisi bize bazı imkanlar sunuyor. Bugün dijital sergiler açıyoruz, YouTube gibi dijital platformlarda, ben atölyelerimi özellikle pandemiden sonra hayatımızın yaşam biçimi haline gelen Zoom programı üzerinden yapıyorum. Zoom programı üzerinden atölyeler gerçekleştirdiğim zaman, katılanlarla yüz yüze gelmiyoruz belki ama Tayland'tan izleyen var, Almanya'dan, Kıbrıs'tan, Bursa'dan Tekirdağ'dan izleyenler var. Ben Zoom imkanlarını kullanmasam Edirne'de kendi çevremizdeki insanlarla faaliyetlerim sınırlı kalacaktır. Bu bize büyük bir imkân sağlıyor. O nedenle dijital imkanları sonuna kadar kullanmak lazım, ama tabii ki fotoğrafın baskısının yakıştığı yer baskıdır, albümdür. Onlara da gereken itibar ve önemi vermek gerekiyor.

Göçmen Kenti Edirne

Dr. Ayşegül İNGİNAR KEMALOĞLU

Araştırma

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı siyasi ve ekonomik krizler, devletin hızlı bir şekilde parçalanmasına yol açmış bu durum beraberinde Müslüman ahalinin çoğunlukla kitleler halinde göç etmesi ile sonuçlanmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan coğrafyasından göçü hızlandırmış, ardından yaşanan Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı ise bu kitlesel yer değiştirmelerin neredeyse aralıksız devam etmesine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti, 1789 Fransız İhtilali sonucu yaşanan gelişmeleri sağlıklı değerlendirememiş ve ortaya çıkan milliyetçi isyanların önüne geçememiştir. 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise Osmanlı Devleti'nin aksine, millî değerler temelinde bir ulus devlet olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, yeni kurulan Cumhuriyet, homojen bir devlet olma yolunda Osmanlı Devleti'nden ayrılan topraklarda yaşayan millî unsurları hızla bünyesine katma politikası izlemiştir. Bu politikanın en büyük aracı ise "göç" olmuştur.

1923 yılında imzalanan "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol Antlaşması" kapsamında İstanbul dışında yaşayan Türkiye Rumları ile Batı Trakya dışında kalan Yunanistan Müslümanları zorunlu olarak göçe tâbi tutuldu¹. Mübadele kapsamında 90.000 Rum'un ayrıldığı Edirne'ye, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verdiği rakamlara göre 40.041 kişi iskân edildi². Cem Behar ise 1921-1927 yılları arasında Türkiye ile Yunanistan arasındaki mübadele kapsamında Edirne'ye yerleştirilen mübadillerin sayısını 49.336 olarak vermektedir³. Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan, 1928 tarihli Edirne'ye iskân edilen mübadil, gayrimübadil, harikzede, göçebe, aşiret, mülteci ve yerli halkın sayısını gösteren istatistikî belgeye göre ise 1928 yılının Aralık ayı itibarıyla Edirne'ye iskân edilen mübadillerin sayısı 25.220, mübadil aile sayısı 6.052'dir. Bu tarihe kadar yerleştirilen gayri mübadil kişi sayısı 24.172, gayri mübadil aile sayısı 5.887'dir. Yerli ahalden yerleştirilen kişi sayısı 1.195, aile sayısı 251'dir. Ayrıca bu tarihler arasında Edirne'ye nereden geldikleri bilinmeyen 4 kişiden oluşan 2 aile daha yerleştirilmiştir. Böylece Edirne'ye yerleştirilen top-

lam kişi sayısı 50.591 ve aile sayısı 12.192'dir. Bu tarihler arasında yukarıda sayıları verilen göçmenlerin dışında Edirne'ye Şark göçmeni, mülteci, göçebe, harikzede ya da aşiretlerden ise iskân edilen olmamıştır⁴. 1927 yılına gelindiğinde Edirne'nin nüfusunun 150.840 kişi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu tarihte Edirne'de yaşayan her üç kişiden birinin erken Cumhuriyet döneminde şehre iskân edilen göçmenlerden olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır⁵.

1924'te başlayan Nüfus Mübadelesi kapsamında yaşanan göç, 1927 yılına kadar devam etmiş, mübadillerle ilgili mal dağıtım ve yerleştirme işlemleri ise ancak 1930 yılında tamamlanmıştır. Bu tarihten sonra da göç son bulmamış, 1930'lu yıllarda Bulgaristan ve Romanya'dan iki önemli göç dalgası yaşanmıştır. Bu göçmenlerin büyük çoğunluğunun yerleştirildiği iller yine başta Edirne olmak üzere Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale'dir. 1935-1938 yılları arasında çoğunluğu Bulgaristan ve Romanya'dan gelen 15.441 göçmen Edirne'ye iskân edildi⁶. Öncesinde iskânlı göçmenlerin büyük çoğunluğunun Edirne'ye yerleştirilmesi, "serbest göçmen" statüsünde olan göçmenlerin de akrabalarının yerleşik bulunduğu Edirne'yi iskân yeri olarak tercih etmelerine neden oldu. Böylece Edirne'de yaşayan göçmenlerin sayısı yaşanan her göç dalgası ile daha da arttı.

1950 yılına gelindiğinde ise yaklaşık iki yıl sürecek yeni bir göç daha yaşandı. 10 Ağustos 1950 tarihinde Bulgar Hükûmeti, Türkiye'ye sert bir nota vererek, Bulgaristan'da yaşayan 250.000 Türk'ün üç ay içerisinde Türkiye'ye alınmasını istedi. 10 Kasım 1950 tarihine kadar bu meselenin tamamen kapanmasını isteyen Bulgar Hükûmeti, Türkiye'ye verdiği notanın hemen ardından, Türk nüfusunu Türkiye sınırına yığmaya başladı. Üç ay gibi kısa bir sürede 250.000 kişinin Türkiye'ye yerleştirilmesi mümkün olmadığından, Türk yetkililer Bulgaristan'a verdikleri cevabi notalarda isteklerinin imkânsız olduğunu açıklamış ve Bulgar Hükûmeti'nden müzakere talebinde bulunmuşlardır. Ankara, göçmenlerin taşıyabildiği mallarını yanlarına almalarına Bulgar Hükûme-

ti'nin izin vermesini ve bunun bir anlaşma ile garanti altına alınmasını istedi. Bulgar Hükümeti anlaşmaya yanaşmayınca Türk Hükümeti, 7 Ekim 1950 tarihinde Türk-Bulgar sınırını kapattı⁷. Türkiye'nin sınırı kapatması, Bulgaristan'ın "masaya oturmasını" sağlamış yapılan anlaşma neticesinde Türkiye 2 Aralık 1950 tarihinde sınır kapısını açmış ve böylece göçler yeniden başlamıştır. Bilal Şimşir'in verdiği rakamlara göre, 1950'de sınırın kapanmasına kadar yaklaşık 30.000 Türk, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etti. Sınırın açılmasından 31 Aralık'a kadar ise 22.000 kişi daha geldi. 1951 yılında bu rakam yaklaşık 100.000'e yükseldi. Nisan 1951'de, Türk Hükümeti, göçmenlerle ilgili yeni bir karar aldı ve 1 Ocak 1950'den itibaren Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden herkesi "iskânlı göçmen" kategorisine dâhil etti. Türkiye'nin Bulgaristan ile sınırını oluşturan şehir olması sebebiyle 1950-51 göçü sırasında kilit rol oynayan Edirne, hem göçmenlerin ilk misafir edildikleri şehir olması hem de yine önemli sayıda göçmenin iskân edildiği yer olması açısından bu dönemde de son derece önemli oldu⁸.

1960 yılına gelindiğinde bu tarihe kadar Türkiye'ye göç eden göçmenlerin önemli bir kısmının Edirne'ye yerleştirilmiş olduğunu görüyoruz. Şöyle ki, 1927-1960 yılları arası dönemde Edirne nüfusu %78,8 artarak 270.000'e çıktı. Bu artışın 84,946 kişiye denk gelen %71,3'lük bir kısmını göçmenler sağladı⁹. Ancak bu tarihten sonra da göç durmamış, sınır kenti Edirne yeni göçmenler için kapılarını açmıştır. 22 Mart 1968'de Ankara'da, Bulgaristan ile "Yakın Akrabaları 1952 Yılına Kadar Türkiye'ye Göç Etmemiş Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Göç Etmeleri Hakkında Anlaşma" imzalandı. 1969-1978 yılları arasında Türkiye'ye Bulgaristan'dan yaklaşık 130.000 Türk daha göç etti¹⁰. Söz konusu göç, daha önceki göçlerde yaşanan "parçalanmış aileleri" birleştirme gayesi taşısaya da bu amaca tam olarak ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. Aksine bu göçle parçalanmış ailelere

yenileri eklendi. Ancak bu kadarla kalmamış ve maalesef Edirne, 2000'li yılların eşiğinde yeni bir kitlesel göç daha şahit olmuştur. Dönemin Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, 29 Mayıs 1989 tarihinde televizyonda yaptığı bir konuşmada, Türkiye'nin Bulgaristan'dan göç etmek isteyen Türklere kapılarını açmasını istedi¹¹. Dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın Todor Jivkov'a hitaben yaptığı konuşmada: "Bulgaristan'dan göç edecek herkese kapılarımız açıktır" açıklamasını yapması ile yeni bir "kitlesel göç" hareketi başladı. Dönemin Başbakanı Özal'ın yaptığı bu açıklamanın ardından daha 24 saat geçmeden 400'e yakın göçmen, Edirne-Kapıkule ve Kırklareli-Dereköy sınır kapılarına sevk edildi¹². Bulgaristan'ın sınır dışı ettiği Türklere sayısı her geçen gün hızla arttı ve daha 1989 yılı sona ermeden 300.000'i buldu. Yine büyük çoğunluğu trenlerle ya da karayolu ile Edirne'ye gelen ve ilk işlemleri yapıncaya kadar burada misafir edilen göçmenler, Edirne'de geçici olarak çadır kentlere, yatakhanelere, devlet misafirhanelerine ve spor salonlarına yerleştirildi. 3.645 göçmen Edirne'deki yakınlarının yanında ikamet etmeyi tercih ederken bu göçmenlere ilaveten 3.284 kişi de Edirne'ye yerleştirildi¹³. Bu son göç dalgası Edirne'nin göçmen nüfusuna yenilerini eklerken, şehrin sosyal ve kültürel hayatına da yeni değerler kattı.

Sonuç olarak Edirne, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden 20. yüzyılın sonuna kadar Balkanlardan gelen göçmenlerin hem geçiş güzergahı hem de kalıcı iskân yerlerinden olmuş, böylece Balkanlardaki farklı kimliklerin bir arada yaşadığı, örnek bir şehre dönüşmüştür. Edirne adeta Osmanlı Devleti'nin yüzyıllarca Rumeli'de yaşattığı kardeşlik kültürünün Cumhuriyet döneminde yansımaları olmuştur. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren Edirne'nin sosyo-kültürel yapısı Balkanların farklı yerlerinden gelen göçmenlerin zengin kültürel kimliklerinin harmanlanması ile oluşmuştur. Bu sebeple Edirne'nin göç tarihini bilmeden Edirne'nin sosyo-kültürel yapısını anlamak mümkün değildir.

¹ TBMM Zabıt Ceridesi, (12 Kasım 1934), Devre IV, İctima: 4, C. 25, s. 15; İskân Tarihçesi, Hamit Matbaası, İstanbul, 1932, s. 137.

² Kemal Arı, Büyük Mübadele, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 113.

³ Tablonun başlığı "Türkiye Cumhuriyeti'nin bazı illerinde göçmen nüfus, toplam nüfus ve göçmen nüfusun toplam il nüfusuna oranı, 1927" şeklinde verilmiş olsada, dipnotta bu rakamların sadece mübadele göçmenlerini yansıttığı, diğer göçmenlerin bu sayılara dahil edilmediği belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Cem Behar, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1996, s. 63.

⁴ Ayşegül İnginar Kemaloğlu, Trakya Bölgesi'ne İskân Edilen Göçmenler (1923-1960), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2022, s.

⁵ Cem Behar, a.g.e., s. 63.

⁶ 1939 Trakya İstatistik Yıllığı, Ankara Basımevi, Ankara, 1939, C. II, s. 190.

⁷ Bilal N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986 s. 212-225., Türk-Bulgar Hududu Açıldı", Milliyet, 03 Aralık 1950, s.1

⁸ İbrahim Kamil, Bulgaristan'daki Türklere Statüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 53.

⁹ Cevat Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler (1923-1961), Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Ankara, 1962, s. 30-32.

¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi (07 Haziran 1989), Dönem 18, Toplantı 2, C. 28, s. 280; İbrahim Kamil, a.g.e., s. 61.

¹¹ İlker Alp, Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlimi (1878-1989), Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990, s. 232.

¹² "Yine Zorunlu Göç", Cumhuriyet, 3 Haziran 1989, s. 1-15., "Göçmenlerin Hepsini Alırız", Milliyet, 14 Haziran 1989, s. 13.,

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ayşegül İnginar Kemaloğlu, Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2012.

Şiir

GİDENLERDEN KALAN

Mustafa HATİPLER

Küçük bir çocuğum ben
naftalin kokusu
sandığımda annemin
ve unutulmuş düşler denizi
Yemenilerin ucunda gül kurusu arayan
küçük bir çocuğum ben..
Kanaviçelerinde umudun billur tanesi sevdaların
Usumda
aralıksız ağlayan anneannem
ve kulaklarımda uğultusu
Yol yol, dağ dağ kervansız gidenlerin....

Suyu azalmış
küçük bir köy çeşmesi ben
hicret yazılmış künyeme
1339 kışında,
yürek yarası ağzından sızan
küçük bir köy çeşmesi ben...
Gözbebeklerinden öptüm en son,
alınlarından öptüm,
kınalı ellerinden öptüm;
Ağıtını yıllarca
sularımda gizlediğim
Tapusuz, tuğrasız, fermansız gidenlerin...

Yaşlı bir trenim ben,
rayların sıcaklığı bağırnı dağlayan
Ve üzerinde
nice güneşler batan
yaşlı bir trenim ben...
Camlarımda resimleri var çocukların,
Vagonlarımda hüznüleri var;
Gözyaşını yüreğine akıtıp ,
Elemi doldurup heybelerine
Hicranı kuşanıp
Ünsüz, namsız ve heyecansız gidenlerin....

Eski ve köhne bir vapurum ben
ismim Gülcehal miydi,
Dumlupınar mıydı unuttum...
Ciğerlerinde biriken son kara dumanı
Haykırarak suya bırakan
Eski ve köhne bir vapurum ben...
Hala,
Kulaklarımdadır türküsü,
Selanik'ten
İstanbul'a,
Ya da,
Selanik'ten Tekirdağ'a cansız gidenlerin....

Yaşlı ve ulu bir çınarım ben
Vodina'da,
Yanya'da ,
Drama'da unutulmuş,
Yaşlı ve ulu bir çınarım ben...
Dallarım
saçlarını okşar
seher vakti usulca gökyüzünün
Yapraklarımdan yere düşer her mevsim
hatıraların titrek ninnisi..
Yapraklarımdan düşer gözyaşlarım...
Döneceği günü beklerim hep
Bıkmadan
usanmadan,
Döneceği günü beklerim;
Bir sabah, apansız gidenlerin....

Günümüzde Mimarlık Fakültesi'nin kullanımında olan eski Harbiye Kışlası ve Selimiye Camii'nin konumları

Edirne'de Mimarlık Öğrencisi Olmak

Yüksek Mimar Dr. Banu GÖKMEN ERDOĞAN

Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü, 1977 yılında Edirne Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisi bünyesinde kurulduktan sonra farklı yerleşke ve binalarda eğitim vermiş en son aslında tam da olması gereken günümüzdeki yerine, Selimiye Camii'nin hemen yanı başında konumlanan eski Harbiye Kışlası'na taşınmıştır.

Harbiye Kışlası kitabesinden anlaşıldığı üzere 1871 yılında Sultan Abdülaziz tarafından Edirne Askeri Lisesi olarak inşa ettirilmiştir. 1905 yılında Harp Okulu'na işgal yıllarında ise hastaneye dönüştürülen binanın bir kısmı çıkan bir yangında hasar görmüş, bir süre boş kaldıktan sonra bina eğitim amaçlı kullanılmaya devam etmiştir. Binanın bugünkü hali tek seferde inşa edilmemiştir. Eski fotoğraflarından yapının 3 farklı dönemde yapılan eklemelerle günümüzdeki halini aldığı anlaşılmaktadır. Günümüzdeki formu ile İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi kullanımındaki Taş Kışla'nın küçük bir benzeri olan binanın günümüzde Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi olarak kullanılıyor olması fakültenin

tüm öğrencileri için çok büyük bir şanstır.

Modernizmin yükselişte olduğu 1950 ve 1960'lı yıllardan sonra tarihi ve kültürel miras, kabile toplumlar haricinde neredeyse tüm Dünya'da hor görülmüş ve en büyük miras kayıpları bu dönemde yaşanmıştır. Açılacak geniş yollara feda edilen Sinan eserleri, yerine çok katlı apartmanlar dikileceği için yok edilen sivil mimari, demode bulunduğu için terk edilen somut olmayan kültürel miras... Süreç içerisinde çok net anlaşıldı ki kültürel miras bizim yalnızca geçmişimiz değil aynı zamanda geleceğimiz. Kültürel mirasını tanımak, araştırmak ve izlerini takip etmek geçmişe açılan bir kapıdan daha çok köklerinden aldığın bilgi birikimle geleceğe yön veren bir ışık aramaktır.

Yalnız ülkemizde değil tüm Dünya'da tek tipleşmeye doğru evrilen insanlık, yaşadığı kimlik bunalımlarının kaynağının kültüründen kopmanın sonucunda ortaya çıktığını anlayınca somut ve somut olmayan kültürel

mirasına sınırsız sarılmıştır. Her ne kadar kültürel mirasın toplumlar için değeri ve önemi anlaşılrsa da ne yazık ki pek çok tarihi kentte geri dönülmez kayıplar yaşanmıştır. Sanayi ve ticaret kentlerine dönüşen ve hızla nüfusu artan büyük şehirlerde yoğun göç baskısı altında tarihi kent merkezlerinin neredeyse tamamen yok olmasının önüne geçilememiştir. Ancak serhat şehrimiz Edirne bu konuda büyük şehirlere oranla daha şanslıdır. Edirne'de de özellikle 1980'lerdeki apartmanlaşma sürecinden sonra tarihi doku kısmen kaybedilse de kentte tarihin farklı dönemlerinin izleri birbiri ile bağlantılı bir şekilde takip edilebilmektedir. Harbiye Kışlası gibi tarihi bir mekânda eğitim alan bir mimarlık öğrencisi her gün biraz daha bir parçasına dönüştüğü tarihi kent merkezinde farkında olmadan kentin sahip olduğu kültürel miras üzerinden kökleriyle bağ kurmaktadır.

Mimarlık en basit tanımıyla "binaları ve diğer fiziki yapıları tasarlama ve kurma sanatıdır". Bu sanatın temel hedefi insanların yaşamasını kolaylaştırmak ve barınma, dinlenme, çalışma, eğlenme gibi eylemlerini sürdürmelerini sağlayacak mekânları inşa etmektir. İnsanlar bir süre doğada hazır buldukları mağara, ağaç kovuğu gibi doğal ortamları barınak olarak kullandıktan sonra zamanla çevrelerinden buldukları malzemelerle kendi yaşam alanlarını inşa etmeye başlamışlardır. İşte o günden bugüne ulaşan evrensel ve kadim bir meslektir mimarlık. M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış olan Vitruvius'a göre başarılı mimarın üç bileşeni "Utilitas, Firmitas, Venustas" yani "kullanışlılık, sağlamlık ve güzelliştir". Mimar ise kendine özgü kültürel, işlevsel ve teknik bilgileri kullanarak yapıları ve fiziksel çevreyi uygun ölçülerle tasarlayan kişidir ve Vitruvius'a göre mimar, tıbbi bilimlerden sanata, biyolojiden edebiyata pek çok konuya hâkim olan çok yönlü biri olmalıdır. Vitruvius'un iyi bir mimarın sahip olması gerektiğini söylediği bilgilerin günümüz mimarlık eğitimi süresi içerisinde verilmesine imkân yoktur. Ancak yine de iyi bir mimarın sahip olması gerektiği bilgiler konusunda tamamına olmasa da Vitruvius'un söylediklerinin büyük bir kısmına katılmamak mümkün değildir.

Mimarlık eğitimi salt okuldaki teorik ve uygulamalı dersler ile sınırlı olamaz ve olmamalıdır da zaten. Mimarlık görerek, dokunarak, hissederek ve yaşayarak uzun yıllar sonucunda edinilebilecek bir yetkinliktir. Ben mimarlık için "meslek" kelimesini kullanmayı pek tercih etmiyorum zira sadece bir meslek olmanın ötesinde Frank Lloyd Wright'ın da ifade ettiği gibi "mimarlık biçim haline gelmiş yaşamdır". Ancak bu merteye öyle hemen 4 yıllık diplomayı alınca erişilen bir seviye değildir. Başkalarının göremediğini görerek, doğayı ve çevreyi hissederek, binalarla konuşarak ve kenti yaşayarak öğrenirsiniz mimar olmayı.

İşte tam da bu noktada başlıyor 40 yılı aşkın süredir Edirne'de mimarlık eğitimi alan Trakya Üniversitesi mimarlık öğrencilerinin şansı. Bir kentin sahip olduğu kültürel ve doğal mirası turistik olarak ziyaret edebilirsiniz ancak bu kısa ziyaret yerleşimin hikâyesinin tamamını anlamak için yeterli değildir. Orada yaşamak, kanıksamak, içinde kaybolmak ve bir parçasına dönüşmekle mümkündür tarihi bir kenti tüm katmanlarıyla ve her yönüyle anlamak.

Edirne'de mimarlık okuyan öğrenciler hele de Mimarlık Fakültesi'nin günümüz konumuyla tarihi kent merkezi ve gölgesinde eğitim aldıkları Selimiye ile adeta bütünleşme şansına sahiptirler. Sahip oldukları bu şansın belki okurken farkında değiller ama Edirne fark ettirmeden öğretir onlara pek çok şeyi. Örneğin her gün önünden geçtikleri Selimiye Camii üzerinden Mimar Sinan, kent silüetine nasıl yerleşeceklerini; kenti ve kentliyi ezmeden nasıl anıtsal bina yapabileceklerini öğretmiştir. Ya da geleneksel mimari; insan ölçeğinde oranları ve sadeliğiyle; sağlamlığı, işlevselliği ve estetiği nasıl bir arada harmanlayabileceklerini öğretmiştir. II. Bayezid Külliyesi, mimarın insan sağlığına tasarladığı yapılar üzerinden nasıl da etki edebileceğini, Edirne Sarayı kalıntıları mirasımıza sahip çıkmadığımızda nasıl da kırılğan olabildiklerini göstermiştir. Kentte farklı kültürlerle ait yapıların günümüzde halen kullanılmaları, çeşitliliğin insanlık için bir tehlike değil kültürel açıdan bir zenginlik olduğunu; farklı kültürlerin bir arada barış içerisinde de yaşayabileceklerini anlatmıştır.

Ulu bir bilge gibi öyle çoktur ki Edirne'nin öğretecekleri yeter ki biraz istekli olsun mimarlık öğrencisi ve kapıp eskiz defterini her gün başka bir yerini arşınlasın kentin. Eskizini yaparken bir taraftan dinlesin Edirne'nin anlatacaklarını. Bu sayede öğrendiklerine kendisi bile şaşırap kalacaktır.

Sonuç olarak, bir mimar tasarladığı yapılar üzerinden doğal ve yapılı çevre üzerinde en fazla etkisi olan meslek gruplarının başında gelmektedir. Bu nedenle kültürel mirasına, çevreye, kente ve kentliye karşı büyük sorumlulukları vardır. Ancak bu sorumluluk bilincine ulaşabilmesi için yaşadığı kentle ve doğal çevre ile bütünleşmeli ve onun bir parçası olduğunu unutmamalıdır. Kente ve doğaya hükmeden değil hizmet eden konumunun farkında olmalıdır. Bu farkındalığın kazanılabilmesinde tarihi yerleşimler büyük öneme sahiptir. Edirne, hem doğal hem kültürel mirası ile adeta sonsuz bir kütüphane gibidir mimarlık öğrencileri için. Son yıllarda sayısı giderek artan apartman üniversitelerde açılan mimarlık programlarının öğrencileri ile kıyaslandığında sahip oldukları bu şansı görmeli, anlamalı ve iyi değerlendirmeliler.

19. Yüzyılın Sonu ve 20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Edirne Sveti Konstantin ve Eleni Bulgar Ortodoks Kilisesinin Mekânsal Bağlamda Değerlendirilmesi

Burak DİPEVLİLER

Traklar'dan bu yana Edirne, Balkan coğrafyası içerisinde daima ilgi çeken bir alan olmuştur. Mevcut önemi, sahip olduğu stratejik konum ve bereketli toprakları kadar Roma, Bizans ve Osmanlı gibi kadim imparatorlukların hatıratlarını barındıran ve tarih boyunca içerisinde yaşamış halkların izlerini taşıyan geniş kültür mirasından da kaynaklanmaktadır. Yakın geçmişe kadar şehrin ayrılmaz bir parçası olan Bulgarlar da, Edirne'nin kültürel ve tarihi dokusunu zenginleştiren birtakım faaliyetler göstermişlerdir. Bugün şehir sınırları içerisinde ayakta kalmayı başaran iki kiliseden biri olan Sveti Konstantin ve Eleni de bu bağlamda dikkat çeken kültür varlıkları arasında kendine yer edinmiştir.

Sveti Konstantin ve Eleni Kilisesi konumu itibarıyla, Edirne Merkez Kirişhane semtinde, Tunca ve Meriç nehirlerinin birleştiği yatağın 243 m. Kuzeydoğusunda, Mektep, Yeşilci Cami, Dikilitaş¹ ve Mezarlık sokakları arasında kalmaktadır. Kilisenin batı cephesinde yer alan Bulgarca kitabede, yapının 25 Eylül 1869'da tamamlandığı yazmaktadır. İkinci Balkan Harbi'nden sonra Edirne'de git gide azalan Bulgar nüfusu ile kilise de zaman içerisinde sahipsiz kalmış ve yok olmanın eşiğine gelmiştir. En son 2006 yılında Bulgaristan Hükümeti'nin fonlarıyla restore edilen yapı günümüzdeki halini almıştır².

Sveti Konstantin ve Eleni Kilisesi şu anki durumu ile 19. yüzyıl Doğu Trakya Bulgar Ortodoks mimarisinin klasik bir örneğini teşkil etmektedir. Planı itibarıyla üç nefli bazilika olan yapının, beş aralıklı narteksi ile köşeli apsisi de bulunmaktadır. Taş ve tuğladan oluşan almasıık beden duvarları üzerinde yükselen ahşap bir çatısı da vardır.

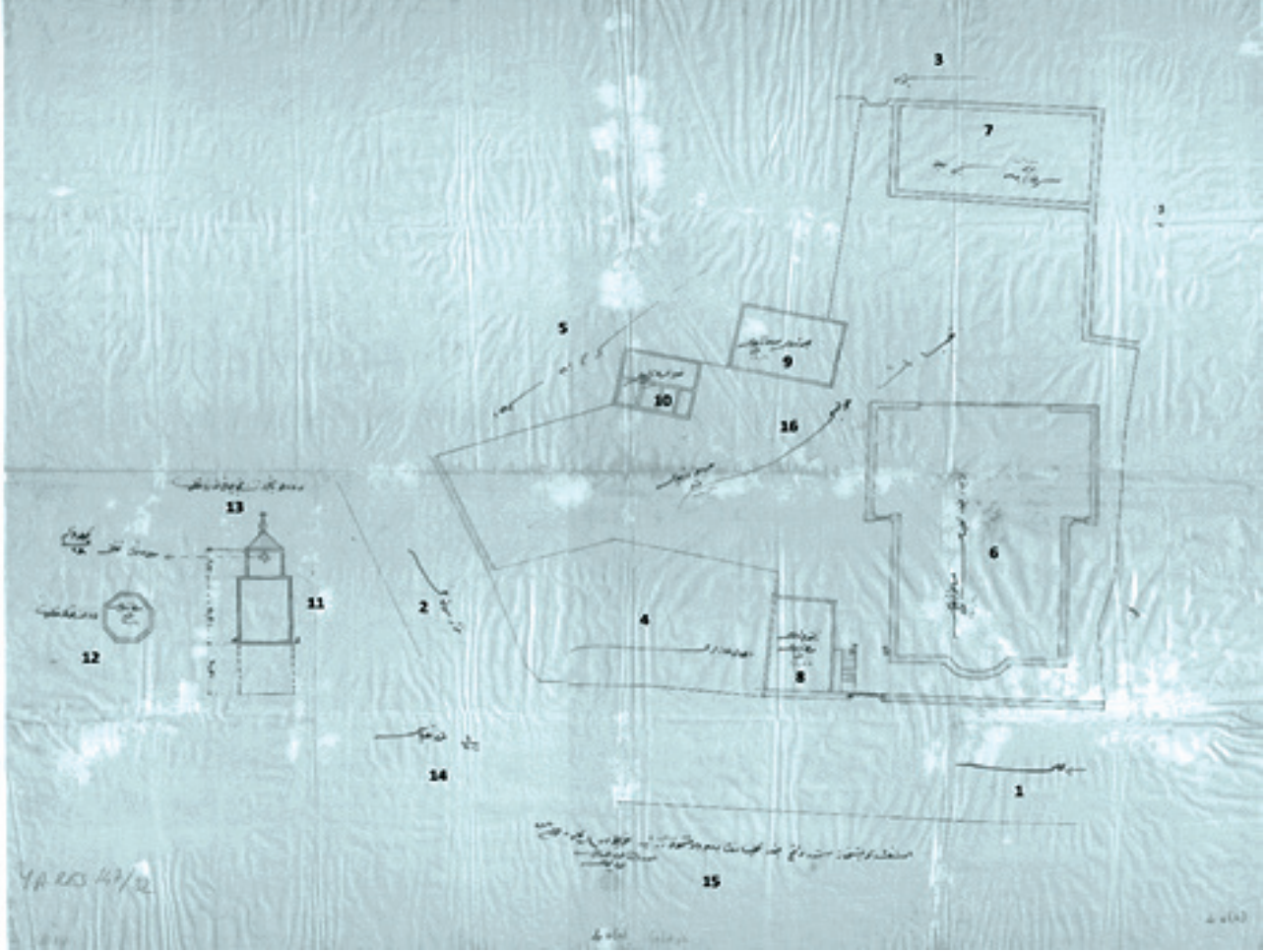
Günümüze kadar Sveti Konstantin ve Eleni Kilisesi hakkında yapılan çalışmalar kilisenin mevcut durumunu strüktürel bağlamda ele almaktan öteye gitmemişlerdir. Halbuki Edirne'nin 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarındaki durumu göz önünde bulundurulduğu zaman şehir içerisinde birbirinden farklı dini grupların operatif faaliyetler gösterdikleri bilinmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak hemen hemen her yerde okul, kilise ve manastır gibi yapıların varlığı da göze çarpmaktadır. Söz konusu durum, Kirişhane gibi Bulgar nüfusunun yoğun bulunduğu bir bölgede kiliseye bağlı farklı yapı gruplarının da var olabileceğini düşündürmektedir. Bu bağlamda Osmanlı arşivleri içerisinde tespit edilen bir evrak bizlere mevcut düşünceyi destekleyen önemli deliller sunmaktadır. H. 28.04.1325 (10 Haziran 1907) tarihli ve kilisenin³ çanının değişimini yönelik olan belgeler arasında önemli bir planın da varlığı da tespit edilmiştir. Söz konusu çizim, 10 Kânunuevvel, 1322⁴ (23 Aralık 1906) tarihinde Edirne Daire-i Ulum-i Hendesede

¹ Dikilitaş sokağının 20. Yüzyılın başlarındaki adı Mezar Sokağı olarak bilinmektedir.

² (Хрусов, 2009, s. 9).

³ Kilise kimi belgede Aya Konstanti, Aya Konstantin ve Aya Konstantin-Eleni gibi isimlerle de anılmıştır.

⁴ Rumi Tarih.

Figür 1: Sveti Konstantin ve Eleni Bulgar Kilisesinin Vaziyet Planı

Kaynak: Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 28.04.1325, Evrak, Y..A....RES. / 147 – 32. Erişim: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>.

görevli bir kolağası tarafından yapılmakla birlikte içerisinde birtakım alan ve ağırlık hesaplamalarının yanı sıra kilisenin vaziyet planını da içermektedir. Mevcut çizime göre kilisenin 20. Yüzyıl içerisinde sadece dini yapı ile sınırlı kalmadığı, kendisine bağlı bir zangoç binası, okul binası, meclis binası, tuvaletleri ve çan kulesi ile adeta bir kompleks oluşturduğu görülmektedir. Kilisenin etrafında ise ahali haneleri yer almaktadır.

Planın Osmanlıca-Türkçe Tercümesi ⁵

1. Seyir Mahallesi ⁶
2. Mezar Sokağı
3. Tarik (Yol)
4. Ahali Haneleri
5. Ahali Haneleri

6. Kirişhane Bulgar Kilisesi, Mesehat-i T.. Metre⁷ , 249,64
7. Bulgar Mektebi, Mesehat-i T., Metre, 126,92
8. Zangoç Odası, Mesehat-i T., Metre, 42,25
9. Meclis Odası, Mesehat-i T., Metre, 46,06
10. Helalar, Mesehat-i T..., Metre, 20,25
11. Muallak Çanın Tefellütü, Kilogram / 78 – 2,20 m., 5,50m., 4,50m.
12. Mesehat-i T..., Metre, 12,14
13. Üzerindeki Çan Kulesinin Mukattami
14. 1/100 Metre Mehyası
15. Edirne'nin Kirişhane Semtinde Vaki Bulgar Kilisesinin Bervaç-i Bala Müştemilatını İrae Eder Haritalardır. Fi 10 Kânunuevvel, Sene 1322. Edirne Daire-i Ulum-i Hendese, Kolağası.
16. Kilisenin Avlusu, Metre, 946, 66

⁵ Okunamayan kısımlar ... olarak belirtilmiştir.

⁶ Farklı bir isme de sahip olabilir. Yazılışı (sin, ye ve ra) سیر şeklinde.

⁷ Metre olarak geçen sayı değerleri büyük bir olasılıkla alan hesabına yönelik metre kare değerleridir.

Kilise kompleksinin doğu ve batıda olmak üzere iki girişi ve 946,66 m² geniş bir avlusu bulunmaktadır. Doğudaki girişinin hemen solunda 42,25 m²'lik bir alanı kaplayan zangoç odası ve ona doğru yükselen bir merdiven vardır. Zangoç odasının solunda ise ahali haneleri bulunmaktadır. Batı kapısından girişte hemen köşede 126,92 m² alana sahip bir okul binası yer almaktadır. Okulun tam karşısında bulunan kilise ise 249,64 m²'lik alanı kaplamaktadır. İlginç bir şekilde narteksinin üç aralıklı olduğu görülmektedir. Kilise ile ahali hanelerinin arasında ise 46,06 m² bir meclis odası ve 20,25 m² tuvaletler

yer almaktadır. Kilisenin çan kulesi ise 12,20 m. yüksekliği ile birlikte 12,14 m² alanı kaplayan sekizgen bir plana sahiptir. Üzerindeki çanın⁸ ağırlığı ise 78 kilogramdır.

Bulunduğu alan ise oldukça ilginçtir zira çan kulesinin mezar sokağının karşısında yer aldığı görülmektedir. Bu bölge ise günümüzde muhtemelen Dikilitaş sokağının ilerisinde bulunan Edirne Belediye Başkanlığı Su ve Kanalizasyon Müdürlüğü Uzunaldırım Yağmur Suyu Terfi Merkezi ile Kirişhane Spor Kulübünün arazisi içerisinde.

Figür 2: Sveti Konstantin ve Eleni Kilisesinin Avlusunda Bulunan Kâgir Bulgar Mektebinin Planı

Kaynak: Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 07.03.1313, Ruhsatname, İ..AZN. / 16 – 7. Erişim: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

Avlunun batı ucunda yer alan okul, taştan yapılmış ve iki katlıdır. Ancak kiliseden yıllar sonra bu yapının yapılmasına izin verilmiştir. Okul için gerekli ruhsat 24 Aralık 1885'te, imar izni ise 7 Şubat 1886'da alınmıştır. Ruhsatta yer alan bir belgede okulun planlarının yanı sıra

mevut çizimi yapan kişinin Kiril harfleri ile yazılmış ismi de geçmektedir. Bu şahıs Х. Михаил Лионов Калфа з Адрианополе ...

(Edirneli H. Mihail Lionov Kalfa) olarak teşhis edilmiştir.

Kaynakça

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). H- 03.05.1313, İzin Belgesi, MF.MKT. / 289 – 32. Erişim: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). H- 07.03.1313, Ruhsatname, İ..AZN. / 16 – . Erişim : <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). H- 28.04.1325, Evrak, Y..A...RES. / 147 – 32. Erişim: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>.

Христов, Х. (2009). Българската църква "Св. Св Константин и Елена, Житие на Светите равноапостолни царь Константин и майка му на ле. Edirne: Edirne Matbaası.

⁸ Belgeler içerisinde değişimi yapılacak çanın Filibe'den getirileceği belirtilmiştir.

Fotograf: Turhan ÜL GÜDÜR

Geçmişten Günümüze Kalan Yer Adları ve Hikayeleri

Serkan SUGÖZLEYEN

Araştırma

Tarih kazanı içinde, insanlar, zaman ve mekan değişmiş olsa da olaylar küçük farklılıklarla birbirini tekrarlayıp duruyor. Nasıl ki Sultan Alparslan'ın komutanları Malazgirt Meydan Savaşından sonra Anadolu'ya girerek Anadolu'yu İslamlaştırmaya ve gittikleri yerlere Türkçe isimler vererek Anadolu'yu Türkleştirmeye başlamışlarsa, Sultan I. Murad'ın Edirne'yi fethinin ardından Edirne'nin başkent olmasıyla yaşanan olaylar da Edirne'deki birçok önemli mevkiinin günümüzde anılan adlarına esin kaynağı olmuştur. Edirne, başkent olmasının ardından hızlı gelişirken, Edirne'nin birçok noktası da tarihin seyri içinde meydana gelen olaylarla birlikte, günümüzde de kullanılmaya devam eden yeni adlarına kavuşmuştur. Tarihin isim verdiği bu yerlerden birkaç tanesine ve hikayelerine birlikte göz atalım.

Tarihte yaşanan olayların isim verdiği mevkilerden ilki "Namazgah Ovası"dır. Edirne'de Sarayıç olarak adlandırdığımız yerin, şehir merkezi ile bağlanan kısmının hemen solunda, geniş bir ova olarak yer alır. Buraya "Namazgah Ovası" adı verilir. Bu ovanın hikayesi şöyledir. Edirne başkent olduğu dönemlerde ordu Sarayın hemen önündeki bu ovada toplanır ve buradan Balkanlara sefere çıkardı. Ordu hareket edene kadar hareketin nereye olacağını kimse bilmezdi. Gidilecek üç yol vardı. Sağ yol, orta yol, sol yol... Eğer

işaret sağ yola verilmişse bu durumda Eflak ve Boğdan'a, Besarapya, Dobruca'ya gidilecek Tunca boylarından Tuna'ya, Tuna'dan Prut'a Prut'tan Dinyester'e ve Dinyeper'e geçilecek demektir... Eğer işaret orta yola verilmiş ise bu durumda Filibe'ye, Sofya'ya, Niş'e, Belgrad'a, Budin'e gidilecek, Raap suyundan, Sava'dan Tisa'dan geçilecek demektir... Ve işaret sol yola verilmiş ise bu durumda Meriç'ten geçip, Rodop dağlarından aşır Batı Trakya'ya, Makedonya'ya, Teselya'ya ve Adriyatik kıyılarına gidilecek demektir... Osmanlı ordusu hareket etmeden önce Sarayıç'ının hemen önündeki bu ovada toplanır, topluca son Cuma namazını burada kılardı. Ve yine burada mutlaka Fetih suresi okunurdu. Ardından verilen işarete göre ordu yola düşerdi. Ordunun son kez toplanıp sefere çıktığı bu ovaya geçmişte olduğu gibi bugün de Edirneliler "Namazgah Ovası" demektedirler.

Edirne'de adını tarihi olaylardan alan bir diğer mevkiimiz bugün şehir mezarlığının bulunduğu Edirne'nin doğusunda yer alan Edirne'nin yüksek rakımlı tepelerinden biri olan "Buçuktepe"dir. Tarihte bilinen ilk yeniçeri isyanı olarak geçen ve Buçuktepe'ye adını veren Buçuktepe İsyanı ile ilgili olarak tarihi kayıtlarda şöyle bir hikaye yer alır. II. Murat küçük yaştaki oğlu II. Mehmet'e tahti bırakmıştır, II. Mehmet tahta çıktığında

adet olduğu üzere, yeniçeriye cülüs bahşışı dağıtır. Yeniçeriler kendilerine verilen bahşışı az bulurlar. Para verilirken Osmanlı para birimi olan akçenin ayarı düşürülmüştür. Bu para ayarlaması askeri ve piyasayı zarara sokmuş-tur. Kaynakların bildirdiğine göre aylardır maaşlarını alamayan yeniçeriler paranın değerinin düşürülmesinden rahatsız olmuşlar ve isyan çıkarmışlardır. Rumeli Beylerbeyi Hadım Şehabeddin Paşa'nın evini yağmalamışlardır. Bu arada Şehabeddin Paşa II. Mehmed'in sarayına sığınarak canını zor kurtarabilmiştir. Yeniçeriler daha sonra şehrin doğusundaki tepeye (bugünkü Buçuktepe'ye) çekilmiş ve eylemlerini burada sürdürmüşlerdir. İsyân, yeniçeri maaşlarına yarım (buçuk) akçe zam yapılarak yatıştırılmış ve o zamandan beri bu tepe "Buçuktepe" adıyla anılmıştır.

Adını tarihten alan diğer durağımız ise Edirne'de Sarayı olarak adlandırılan yerin hemen ardında bulunan ve aynı zamanda ağaçlık bir mevkii olan "Tavuk Ormanı" dır. Fatih Sultan Mehmet döneminde Edirne tophanesinde gerekli olan top kızağı ve diğer ahşap malzemelerin kolayca elde edilebilmesi amacıyla değişik ağaçlar dikilerek oluşturulmuş ve daha sonra da I. Ahmed döneminde 50 bin adet fidan dikilerek buradaki ağaç sayısı arttırılmıştır. Sultan IV. Mehmet'in Av Köşkü'nü de içinde barındıran bu yere "Tavuk Ormanı" denilmesi ile ilgili tarihi kayıtlarda şöyle bir

hikaye mevcuttur. Sarayı'nın hemen ardında yer alan bu ağaçlık alanda binlerce tavuk yetiştirilmiştir. Tavuklardan elde edilen yumurta horasan harcında kullanılmıştır. "Horasan harcı" Selçuklu ve Osmanlıların inşaatlarında kullandıkları bir malzemedir ve bu harcın içine organik madde olarak yumurta akı konulur. İşte bu harca konulacak yumurta akını bulabilmek için bu ağaçlık mevkide binlerce tavuk yetiştirilmiş ve burada yetiştirilen tavuklardan elde edilen yumurtalar horasan harcında kullanılmıştır. Tavukların yetiştirildiği bu yer Edirneliler tarafından "Tavuk Ormanı" olarak anılmış ve günümüze de bu şekilde gelmiştir.

Bugün Edirne sahip olduğu tarihi miras ile adeta bir açık hava müzesi görünümündedir. Şehir merkezindeki tarihi yapıların birçoğu korunarak günümüze ulaşmıştır. Selimiye Camii, Selimiye Arastası, Eski Camii, Bedesten, Üç Şerefeli Camii, Alipaşa Kapalı Çarşısı, Rüstem Paşa Kervansarayı gibi birçok eser hem günümüzde bizlere hizmet etmekte hem de geçmişimizi hatırlatmaya devam etmektedir.

Yazımıza İbn-i Haldun'un sözü ile son verelim: "Şehirlerin de bir ruhu vardır. Bir şehirde yaşayan insanlar zamanla yaşadığı şehrin ruhuyla karakteristik açıdan özdeşleşirler..."

Ehl-i Derde Derman Hasan Sezai

Yeliz KÖSE

Aşkın güneşi, dünyayı aydınlatmışken neden yarasa
misali mağara köşelerine saklanır insan?
Görmez mi yaratılan her zerre, aşk karşısında nasıl zayıf,
dermansız ve hayran?

Aşkdur mazhar-ı küll-i eşyâ
Aşka mazhar-durur a'lâ ednâ

Aşkıla cilveye geldi emvâc
Aşkıla cünbiş ider çün deryâ

Aşkıla surete geldi Âdem
Aşkıla buldı beka bu'd-ı fena

Gayesi bizzat Allah olan sen, ben, biz gibi izafi kavram-

ları ortadan kaldıran aşk, yalnız O'nunla vücûd bulur.
Can evinde, Allah'tan gayrı neyin sevgisi varsa o ancak
putun olur. "Allah bir göğüste iki kalp yaratmadı..." (33/
Ahzâb: 4) ki bir gönülde iki sevda barınabilsin. Allah
diyen mahrum kalır mı zannedersin?

Bulmuşam cânân olmuşam şâdân
Pes direm her ân sensin Allahum

Mahv idüp beni bulmuşam seni
Dimezem kanı sensin Allahum

Terk iden varı buldı dil-dârı
Pes budur kârı sensin Allahum

Olgunlaşma evresine geçiş olan manevi doğum, beşeri iradeyi yaratıcının iradesinde eritebilen Hâcib-i Hakk sayesinde gerçekleşir. Ruhun yurdu olarak adlandırabileceğimiz melekût âlemiyle temasa geçebilmek için hem kâmil hem de mükemmil olandan feyz almak gerekir.

Merd-i kâmil hizmetinde bu vücudı mahv iden
Nâsûtın lâhût ider ol kâmil-i insan olur
Mürşide dil vir dilersen cevherini bulmağa
Küntü kenzün kuflı çünkü ekme-i insandadır

Gönülle yapılır tüm muhakeme. Talib, Kâbe'den önce
gönlü tavaf etmelidir. Cenâb-ı Hakk, yere göğe sığmazken
bir tek orasını mesken edinir.

Görelî pertev-i ruhsar-ı dil-ârâyı gönül
Sanki pervanedür ol şem-i şebistâna döner

Nefsine emzirdiğin şehvet sütü, açmasına izin verdiğin
her masiva gülü, vahdet balını yemeğe engel olur.
Derviş, birer hayalden ibaret olan, günde bin kere gönlü

Eser satibi: Mahmud Faahy

kaplayan zevahirle mücadele etmeden, onları terk etmeden hakikat yangınlarında nasıl kavrulur? Kalbi gafletten uyananların feryatlarında ancak ve ancak Hakk nidaları duyulur.
Talib-i Hak ol gönül dünyaya gel itme heves
Mâsivâ canibine der-beste-dil ol itme ses

“Cefayı çekmeyen âşık, satanın kadrini bilmez.”(Lâedri)
Yana yakıla yok olmadan büyük cihad dedikleri bu sa-
vaşta galip gelinmez. “Uğrumuzda cihad edenlere, bize
ulaştırarak yolları gösteririz...” (29/Ankebut: 69) âyetine
sadık kalan âşık, karşılaştığı her yokuşun Dost’un cema-
lindeki perdeleri araladığını bilir, bilir de gönül huzuruy-
la teslimiyetini gösterir.

Âşık olan kişinin sinesi sûzan olur
Gözi yaşı dem-be-dem akuban umman olur

Kazandıkça derecelerin, hakikatlerin ihsan edileceği
imtihanlara maruz kalırsın. İlahi tecellileri tevekkül ve
tefviz boyutunda okumazsan isyan bayraklarını açar-
sın. Öyle ki “Allah’ın nimeti kadar, musibeti de kendini
memnun etmedikçe” rıza makamına ulaşamazsın. Bu
yolda “İlahe ente maksûdî ve rıdâke matlûbî” (Allah’ım
maksûdum ancak Sen’sin ve matlûbüm ancak Sen’in
rızandır.) lafzını Hakk’ın binasına, gönlüne kazırsın.

Razıyuz ol afetün lutfına da kahrına da
Kuliyuz kurbanıyuz ne emr iderse şahumuz

Sevgide vahdet esastır. Menzil almayı hedefleyen “Lâ
mevcude illallah” (Cenâb-ı Hakk’tan başka bir mevcut
yoktur.) ile nefes alır. Çünkü hal-i hazırda bulunan bütün
varlık, Allah’ın vücûd nûrlarından akseden zerreleri ve
tecelligâhıdır. Kesret zulmetine boyun eğmeyen salık,
O’ndan başka hakikî varlık bulunmadığı idraki ve şuu-
ruyla kulaç atar tüm deryaya...

Âşık isen bul celâl içinde sa’y eyle cemâl
Ârif isen kesret içre vahdete irgür kemâl

Kesret-i nakdi bu yolda cümle sarf itmek gerek
Tâ ‘arûs-ı vahdete ola sezâ-vâr-ı visâl

O’ndan ayrı kalmak hicran, O’nun rahmetinden uzak
düşmek ise hüsrandır. Vuslat durumunda olan kulun
kalbi Allah’tan başka her şeyin tahakkümünden sıyrılır.

Ya virür maksûdumu yâhûd beni eyler helâk
Dâmen-i ‘aşka yapışdum eylemem hergiz ferâğ

Cenneti bir pula almaz neylesün erbab-ı aşk
Yâre vuslat kanda bulsa olur ol dağ üstü bağ

Ne sözler çare olur, ne de dilin dermanı olur anlatmaya.
Âşık, maşûkunun hasretiyle bir çare seslenir O’na. Yâr
der... Bilir! Divaneye döndürebilecek tek sevgi O’nun
içindir. Dost der... On sekiz bin âlemin içinde sığınabile-
ceği tek yer...

Kaynaklar:

**Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri
Sözlüğü, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
Özuygun, Ali Rıza, Hasan Sezâyî Divanı, Buhara Yayın-
ları, İstanbul 2005.**

Fotoğraf: Turhan ÜLÇÜDÜR

Fotograf: Rifat GÜRGENDERELİ

Dana Kuyruk Yahni

Dr. Öğr Üyesi Rifat GÜRGENDERELİ

Kuyruktan yahni mi olur? Evet! Pek de güzel olur Edirne dergisinin sevgili okuyucuları, iddiasız hatta bazılarının duyunca hoşuna gitmeyen hayvanın bu bölümü, yemeklerin içine girdiğinde lezzetine doyulmayan, harika bir tat olur. Saray mutfağı özellikleri taşıyan bu yemek; Edirneli Hanımların becerikliliğiyle daha da bir güzelleşir. Edirne Hanımları, annelerinden öğrendikleri bu tatları ne mutlu ki yaşatmaya devam ediyorlar.

Sorulara devam! Edirne'nin sakatatçılarını bilir misiniz? Amma çok sordunuz, "yemek tarifinde Edirne sakatatçılarının işi ne?" diyebilirsiniz?

Tahtakale boyunca iki sıralı dükkanlarda satış yapan ve sakatat işiyle uğraşan esnafımız iki üç nesildir bu işi yapan ailelerden gelmektedir. Haliyle bu işi çok iyi bilirler. Eğer ellerinde taze, size uygun, istediğiniz sakatat yoksa

Fotoğraf: Rifat GÜRGENDERELİ

ne zaman gelmeniz gerektiğini söylerler. Hatta sohbeti biraz koyulaştırırsanız bilmediğinizi tarifleri de Edirne esnafından öğrenebilirsiniz.

İşte yemeğimizin esasını oluşturan kuyruğu bu sakatatçılardan alacaksınız. Dana kuyruk ile ayrıca nohut, kuru fasulye ve patates gibi malzemelerle çeşit çeşit ana yemekler yapabilirsiniz.

Dergimizin ilerleyen sayılarında bu yemekleri de yazmaya devam edeceğiz.

Gelelim "Kuyruklu Yahni"nin yapılışına önce malzemeleri verelim:

Dana kuyruk (1 kilo civarındaki kuyruklar daha körpe

olacaktır.), yarım kg. arpacık soğan, 2 diş sarımsak, 3 çay kaşığı tuz, 8-10 tane karabiber, kekik, 3 kaşık tereyağı, 2 bardak su.

Yapılışı:

Kuyruk etlerimizi önce kızgın bir tavada mühürlememiz gerekir. Daha sonra ısıtılmış güveç tenceremizin içindeki eritilmiş tereyağı üzerine etleri dizeriz, iki bardak su ilave eder ve yaklaşık 1.5 saat kadar kısık ateşte pişiririz. Ardından arpacık soğan, tane karabiber, kekik ve sarımsak eklenerek yahnimiz bir yarım saat kadar daha pişirilir. Demini alması için bir müddet dinlendirin. Enfes bir koku gelecek burnunuza, dana kuyruk yahniniz hazır.

Afiyetle...

Fotograf: Turhan ÜLGÜDÜR

edirne